

**ИЗСЛЕДВАНЕ НА НУЖДИТЕ НА
ОРГАНИЗАЦИИТЕ, РАБОТЕЩИ ВЪРХУ
ПРОБЛЕМИТЕ НА ЖЕНИТЕ, МОМИЧЕТАТА
И УЯЗВИМИТЕ ГРУПИ В БЪЛГАРИЯ**

СОФИЯ 2025

 БЪЛГАРСКИ
ФОНД ЗА
ЖЕНИТЕ

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ
БЕЛЕЖКИ

стр. 1

1.

КОЛИЧЕСТВЕНО
ИЗСЛЕДВАНЕ

стр. 3

1.1.

ХАРАКТЕРИСТИКИ
НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ,
ОБЛАСТИ НА ДЕЙНОСТ,
ЦЕЛЕВИ ГРУПИ

стр. 3

1.2.

ИЗПОЛЗВАНИ
СТРАТЕГИИ
ЗА ПОСТИГАНЕ
НА СОЦИАЛНА ПРОМЯНА

стр. 15

1.3.

ФИНАНСОВИ
УСЛОВИЯ

стр. 33

1.4.

ВЪТРЕШЕН
КАПАЦИТЕТ

стр. 39

2.

КАЧЕСТВЕНО ИЗСЛЕДВАНЕ.
ПРОБЛЕМИ ПРЕД
ОРГАНИЗАЦИИТЕ, РАБОТЕЩИ
В СФЕРАТА НА ДОМАШНОТО
НАСИЛИЕ И НАСИЛИЕТО,
ОСНОВАНО НА ПОЛА

стр. 47

2.1.

ФОРМИ НА ФИНАНСИРАНЕ
И ПРОИЗТИЧАЩИ ОТ ТЯХ
ПРОБЛЕМИ. ВЪТРЕШЕН
КАПАЦИТЕТ

стр. 48

2.1.1.

ФИНАНСОВИ ОТНОШЕНИЯ,
УСТАНОВЕНИ
ОТ ОРГАНИЗАЦИИТЕ, РАБОТЕЩИ
В СФЕРАТА НА ДОМАШНОТО
НАСИЛИЕ И ПОЛОВО
БАЗИРАНОТО НАСИЛИЕ,
И ПУБЛИЧНИТЕ ИНСТИТУЦИИ

стр. 48

2.1.2.

АЛТЕРНАТИВНИ
НА ДЪРЖАВНОТО
ФИНАНСИРАНЕ.
ПОДХОДИ
И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

стр. 53

2.2.

ПОЛИТИЧЕСКИТЕ БИТКИ НА ТЕРЕНА
НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ СЛЕД ОТХВЪРЛЯНЕТО
НА ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЯ. СТРАТЕГИИ
ЗА ПОСТИГАНЕ НА СОЦИАЛНА ПРОМЯНА

стр. 60

УВОД

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ

Настоящият доклад обобщава резултати от **социологическо изследване, проведено сред организации и активистки групи от цялата страна**, получили и/или получаващи финансова подкрепа от Български фонд за жените (БФЖ). Целта на проучването е да установи трудностите, с които се сблъскват организациите, работещи върху проблемите на жените, момичетата и уязвимите групи в България. На тази основа ще бъдат прецизирани процедурите по отпускане на финансови средства от БФЖ и ще бъдат развити нови механизми, които да спомогат за укрепването на този сегмент от гражданския сектор. Проучването представлява продължение на друг проект, реализиран през 2021 г. – *Изследване на нуждите на организациите, работещи върху проблемите на жените, момичетата и уязвимите групи в България (2022)**. Затова настоящото проучване включва и елементи на лонгитюден анализ, позволяващ наблюдения върху показатели, регистриращи измененията на организациите.

Изследването се състои от две части.

Първата, **количествена част**, базираща се на стандартизиран въпросник, беше

реализирана в периода 24.04. – 21.05.2024 г. Участие взеха 108 респонденти от общо 389 запитани (28% отзивчивост), които бяха предварително набелязани въз основа на базата данни на БФЖ. Времето, необходимо за попълване на анкетата по електронен път, е 30 минути.

Втората, **качествена част** беше осъществена на терен през април – юни 2024 г. В нейните рамки бяха проведени 20 дълбочинни интервюта с представителки на организациите, работещи в сферата на домашното насилие и насилието, основано на пола, което практически обхваща почти всички организации от сферата. Чрез интервюта целяхме да задълбочим изведените данни от количественото изследване и да ги специфицираме най-вече с оглед на проблема за насилието, основано на пола, който е и един от приоритетните за БФЖ в рамките на програма „Силна“, съфинансирана от Европейския съюз.

В настоящия доклад имената на населените места, както и на респондентите, присъстващи в изведените цитати от интервюта, са анонимизирани чрез код. Пример: *P1, столица*.

* Вайсова, Л. (2022) Изследване на нуждите на организациите, работещи върху проблемите на жените, момичетата и уязвимите групи в България. Български фонд за жените. Достъпно на: <https://bgfundforwomen.org/wp-content/uploads/2022/06/Study-of-the-needs-BG.pdf> [Посетена 07.12.2024]

ЕКИП

д-р Леа Ваисова
ръководител на проекта,
автор

**Николета
Даскалова**
интервюиращ

**д-р Мира Добрева,
Гергана Куцева**
консултация, научна
редакция

**Доротея
Стефанова**
специалист
обработка на данни

Анна Данкова
технически сътрудник

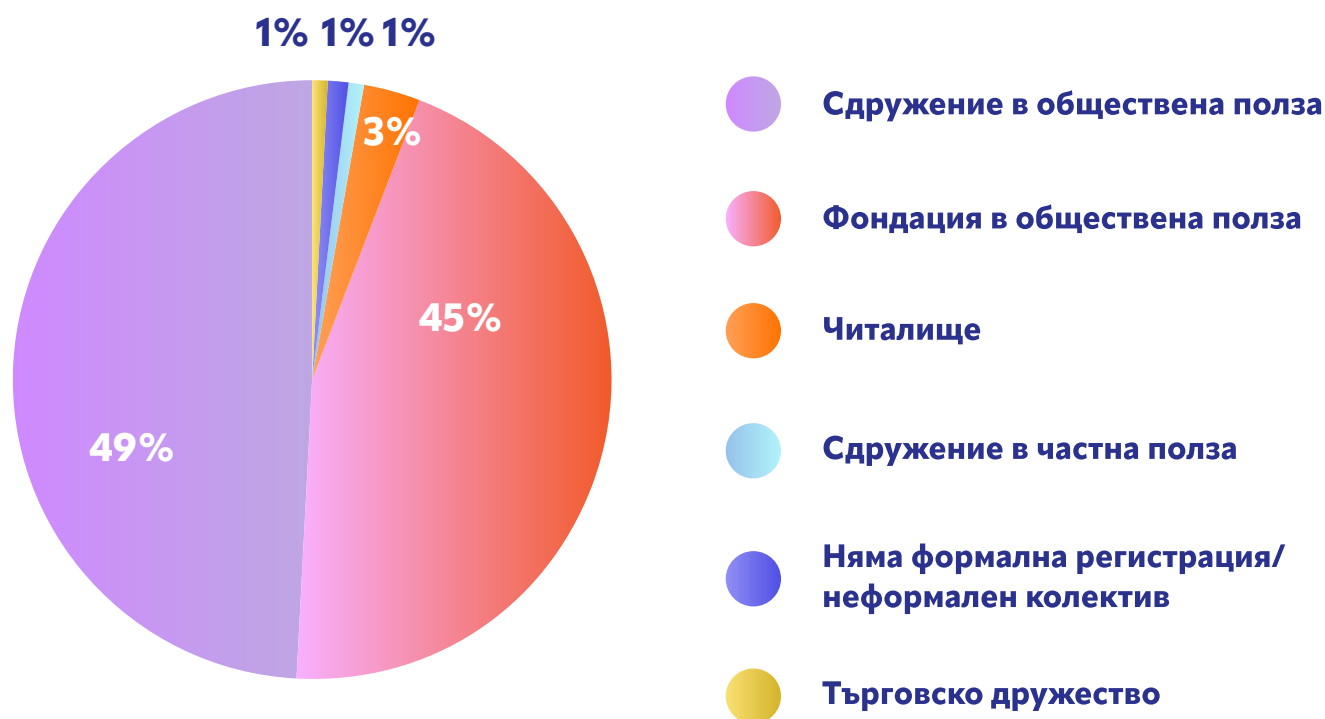
01

КОЛИЧЕСТВЕННО ИЗСЛЕДВАНЕ

1.1.

ОСНОВНИ
ХАРАКТЕРИСТИКИ
НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ,
ОБЛАСТИ
НА ДЕЙНОСТ,
ЦЕЛЕВИ ГРУПИ

Организацията е регистрирана като:

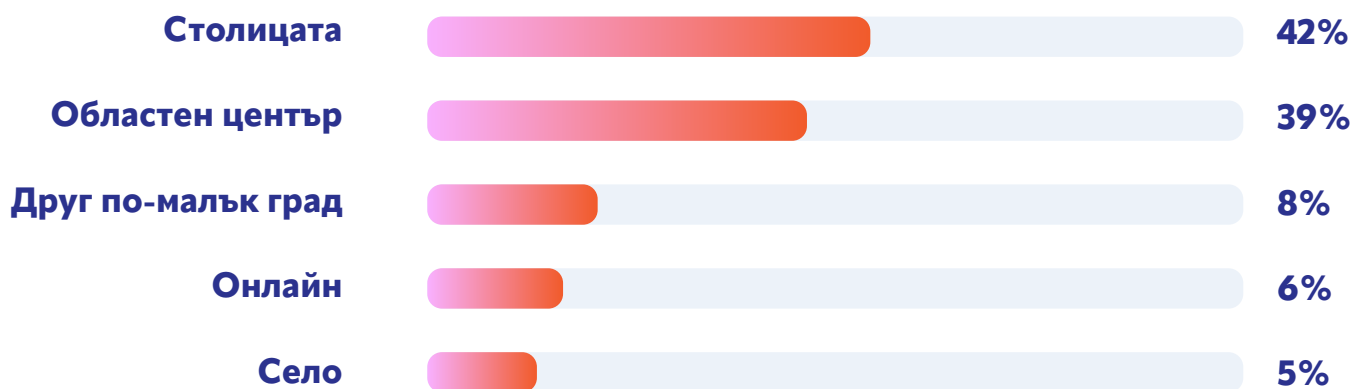

Организациите, работещи върху проблемите на жените, момичетата и уязвимите групи в България, са регистрирани (фигура 1) **като сдружения в обществена полза (49%) и фондации в обществена полза (45%)***. Те (фигура 2) са **ситуирани предимно в столицата (42%) и областните центрове (39%)**. Въпреки тази ясна тенденция на концентрация в посочените места, трябва да се отбележи, че мястото на регистрация не съвпада с обхвата на дейността им. Затова интервюираните посочват, че (фигура 3) приоритетно работят в рамките на **държавата – на национално (41%), регионално/областно (27%) и местно/локално ниво (26%)**. Впечатление прави обаче малкият процент посочили, че **извършват своята дейност на европейско (1%) и международно/глобално ниво (4%)**.

* Търговското дружество (1%), от чието име е попълнена анкетата, е 100% собственост на фондация в обществена полза, предоставящи услуги на уязвими групи.

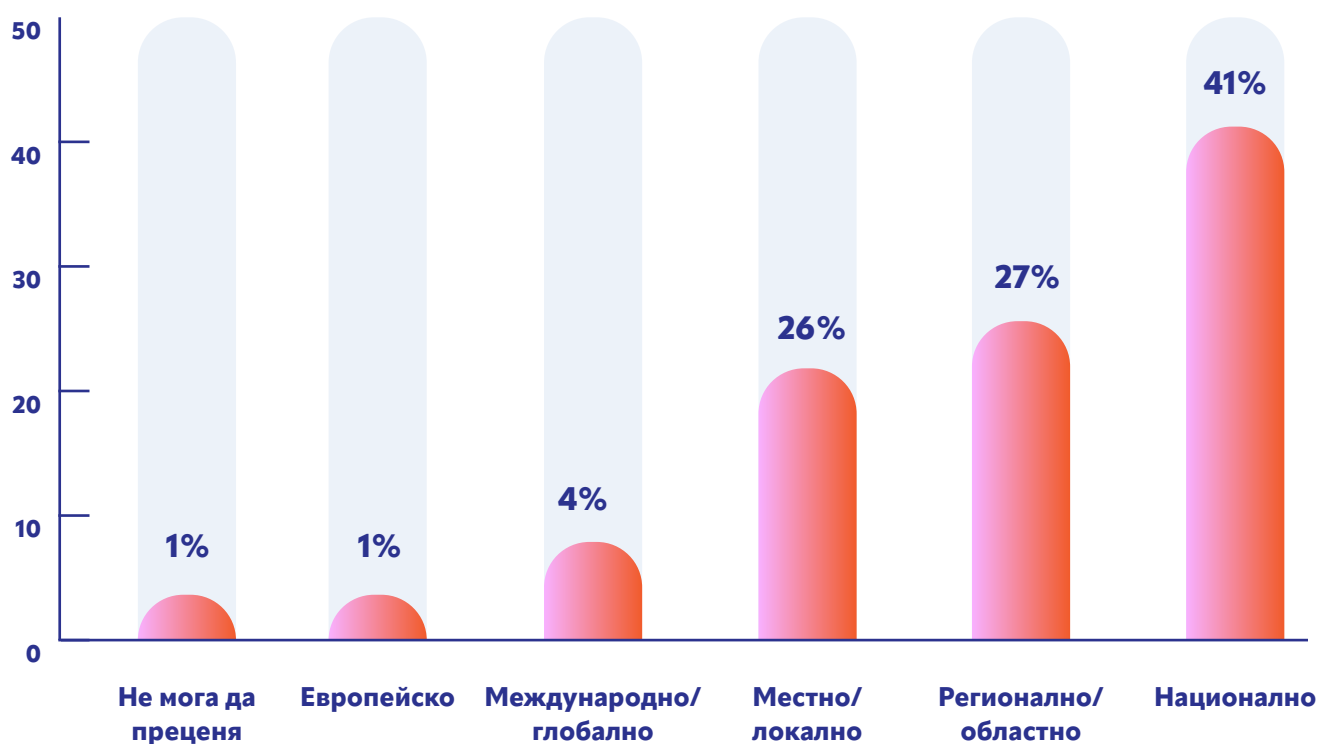
ФИГУРА 2

Основният екип на организацията е базиран в:

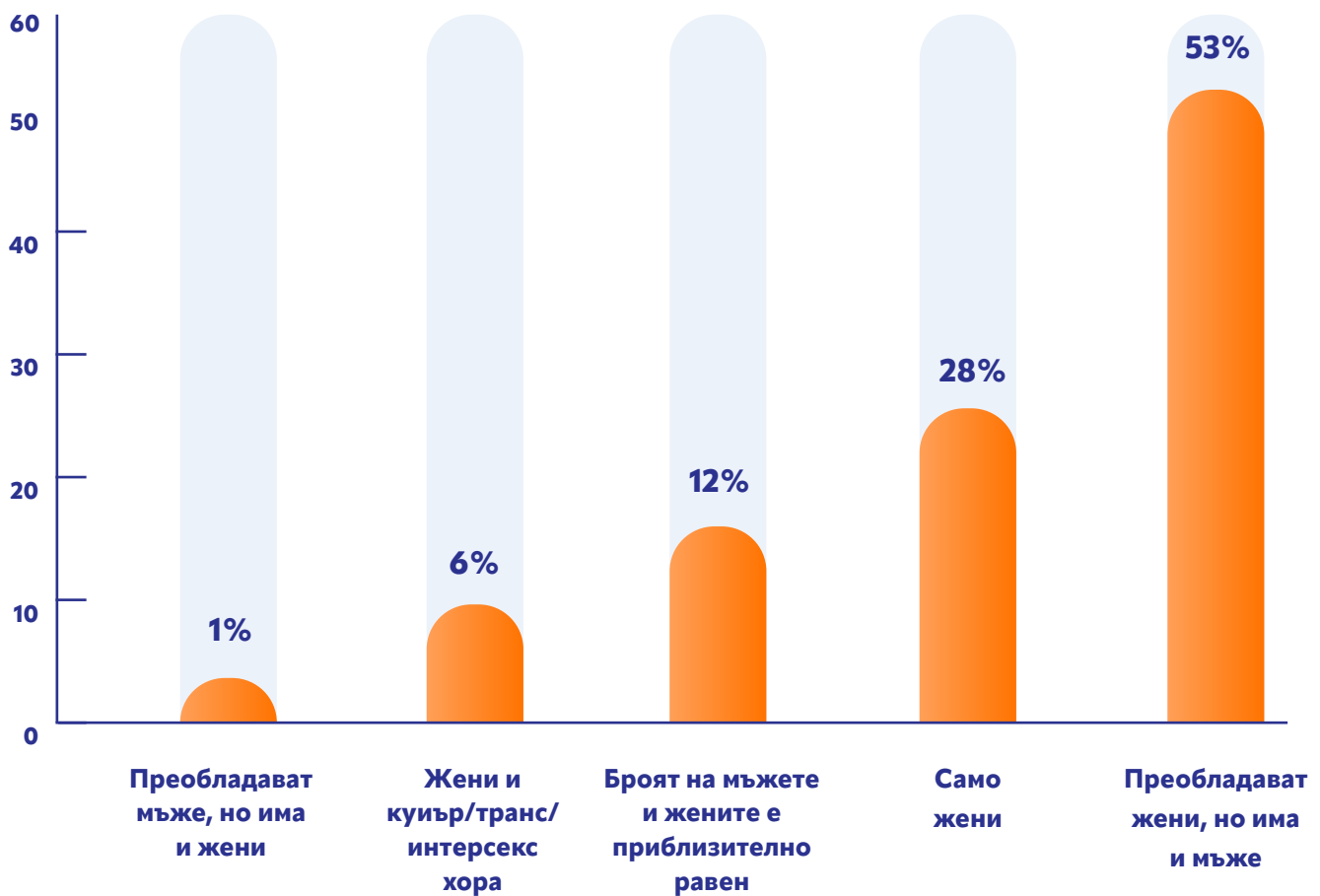

ФИГУРА 3

Приоритетно организацията работи на ниво:

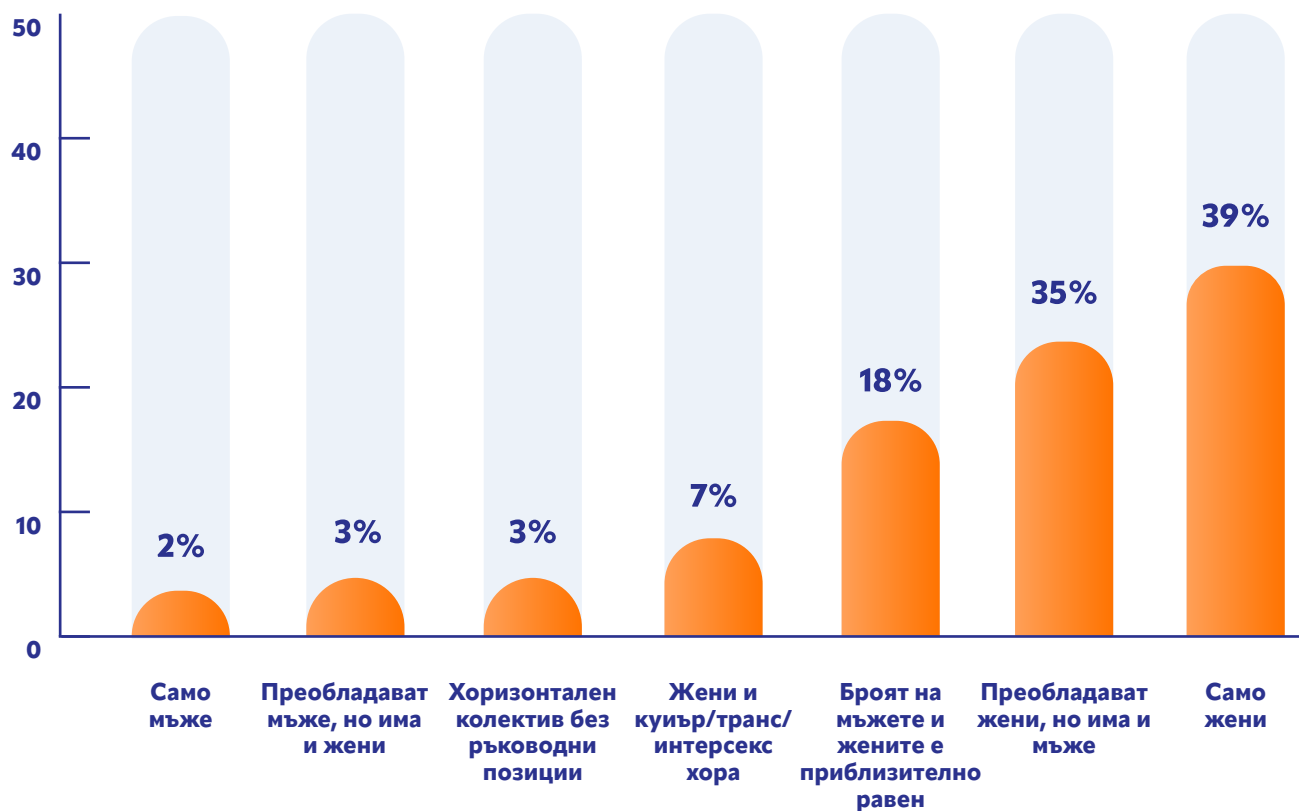
Какво е разпределението по пол в екипа на Вашата организация?

В екипа на повечето от организациите (53%) преобладават жени (фигура 4), но има и мъже, в 28% са само жени, броят на представителите на двата пола е равен в 12%, а процентът на организациите с жени и куиър/транс/интерсекс хора е 6%, като едва в 1% преобладават мъже.

ФИГУРА 5

**Какво е разпределението по пол на заемащите
ръководни позиции (вкл. УС или настоятелството)?**

Разпределението по пол на заемащите ръководни позиции (вкл. управителен съвет или настоятелство) в организациите е също в полза на жените (фигура 5): само жени – 39%; преобладават жени, но има и мъже – 35%; броят на мъжете и жените е приблизително равен – 18%; жени и куйър/транс/интерсекс хора – 7%; хоризонтален колектив без ръководни позиции – 3%; преобладават мъже, но има и жени – 3%; само мъже – 2%.

Посочените по-горе данни отразяват, от една страна, феминисткия характер на организациите, но от друга, те възпроизвеждат по-широка обществена тенденция, свързана с професионализацията на екипите, а именно специализацията им в дейности, специфични за феминизирани сектори, например социалната и образователната сфера.

Така в следващата графика (фигура 6) може да видим, че повечето членове на екипа са с **компетентност в сферата на социалните дейности (60%), образование, курсове и преводи (42%),** психология и психотерапия (37%), изкуство, култура, дизайн и криейтив (22%), както и право и юридически услуги (22%), а с около 15% следват мениджмънт, маркетинг, реклама и ПР, научноизследователска и развойна дейност и гр.

ФИГУРА 6

Кои са водещите професионални области на екипа?

ФИГУРА 7

Основни области на дейност

Сред основните области на дейност организациите отбелязват (фигура 7) на първо място **насилието, основано на пола, и домашното насилие (21%)**. Обяснение за това би могло да се открие в обстоятелството, че традиционно женският неправителствен активизъм от 90-те години до днес се концентрира върху проблема с домашното насилие и видимо тенденцията продължава да е устойчива. **Към това обаче се добавят и фактори, свързани със специфични процеси от последните години, а именно мобилизацията около прокарването на изменения в Закона за защита от домашно насилие (ЗЗДН), появила се като необходима вследствие на обявяването на Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие за противоконституционна през 2018 г. и засилването на антиджендър движението в България.**

Разбира се, доколкото говорим за организации, които осмислят работата си като обвързана с женската кауза, техен приоритет са и **правата на жените (15%)**. Трябва да отбележим и открояващите се дейности, които са насочени към решаване на проблеми от социално-икономически характер чрез работа по **насърчаване на женското предприемачество и икономическо овластяване (15%)** и чрез **борба с бедността и социалното изключване (14%)**. Особено впечатление обаче прави засиленото присъствие на темата за гражданското участие (15%), което съвпада и с тенденция сред интервюираните в изследването лица да мислят по-систематично по посока на гражданско мобилизиране. Тези промени биха могли да се тълкуват като секторна реакция към засилените се атаки срещу женските и ЛГБТИ+ организации, започнали тъкмо през споменатата 2018 година.

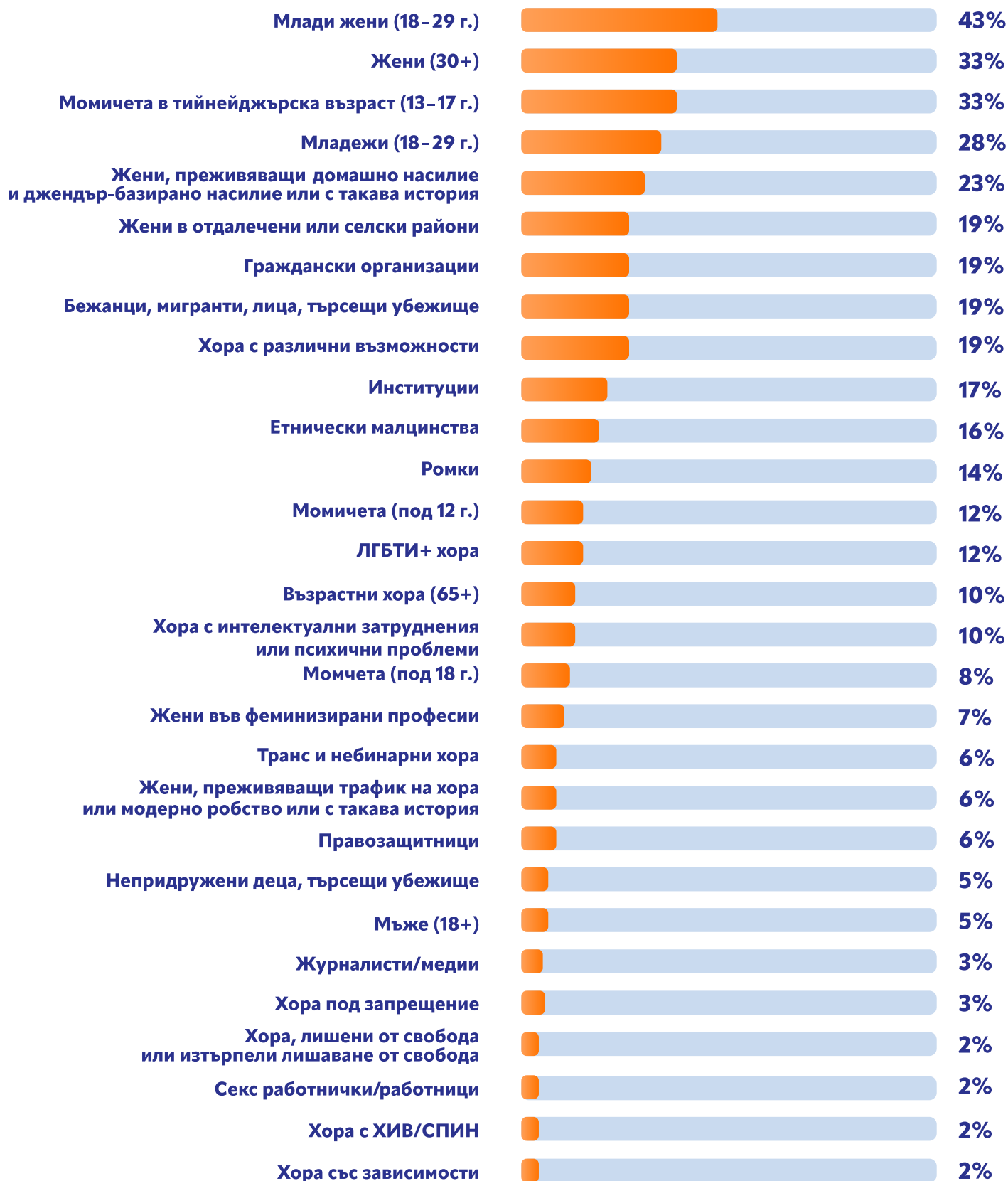
В този смисъл следващата графика (фигура 8) разкрива силно негативната оценка на анкетираните за контекста, в който работят. Те смятат, че не срещат подкрепа от страна на държавата и общините (66%), сблъскват се с недоверие към неправителствения сектор и с липса на подкрепа сред обществото (52%), биват пренебрегвани при формулиране на политики и законодателство (37%) и гр.

ФИГУРА 8

Кои са трудностите от социално-политически характер, с които сте се сблъсквали в работата си?

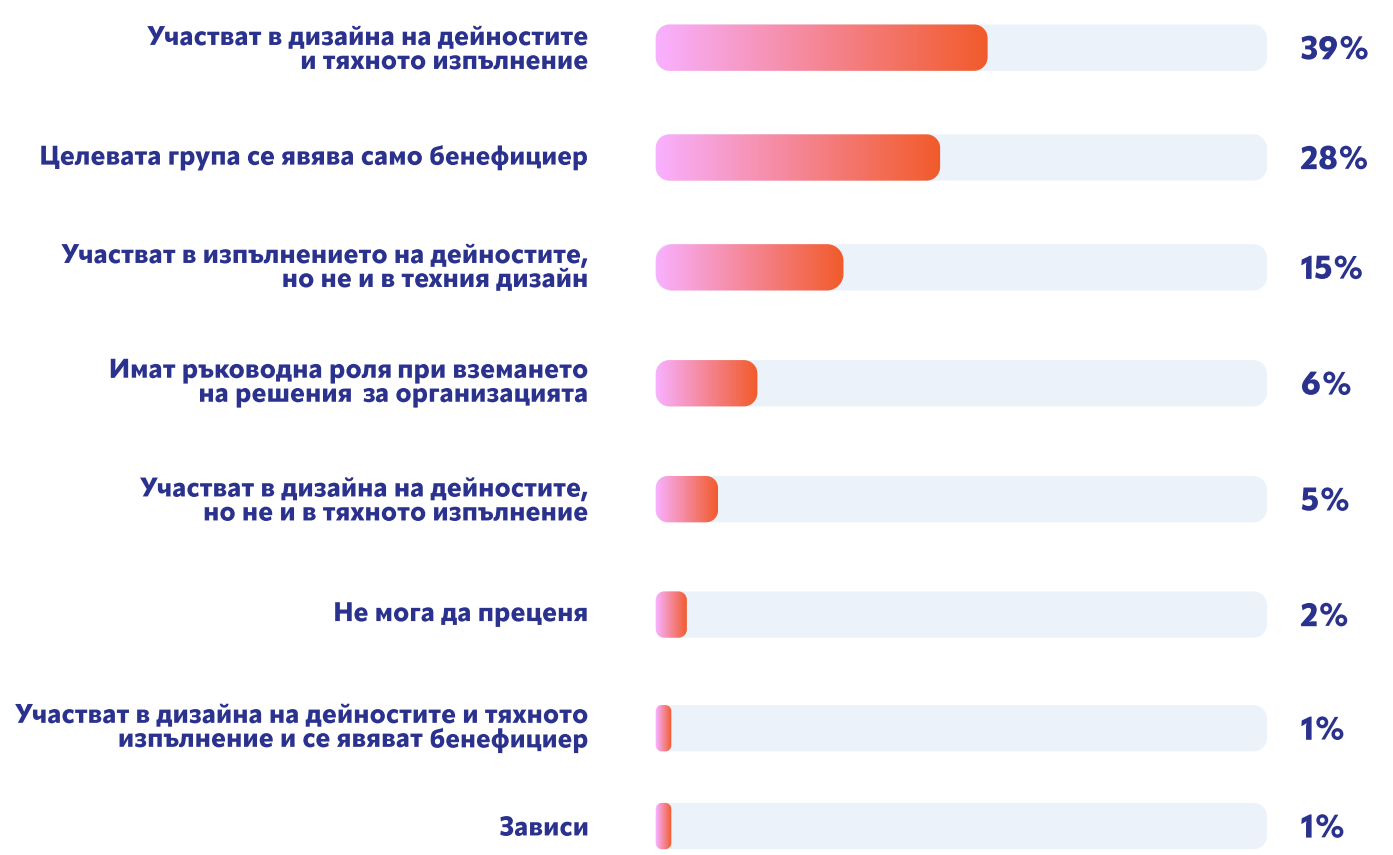
Целеви групи

С кои **целеви групи** работят организациите? Графиката (фигура 9) показва, че приоритетната работа на участвалите в изследването организации са **младите**, тъй като 43% посочват, че тяхна целева група са млади жени (18–29 г.) и момичета в тийнейджърска възраст (13–17 г.) и едва на трето място се оказват жени (30+), следвани непосредствено отново от младежи (18–29 г.). След младите 23% от целевите групи са **жени, преживяващи домашно насилие или с такава история, както и жени от отдалечени или селски региони, хора с различни възможности и бежанци, мигранти, лица, търсещи убежище, чиито проблеми се осмислят в посочената социално-икономическа рамка**. Редно е да се отбележи, че работата с граждански организации се оказва също толкова важна целева група, което съвпада и със споменатото вече приоритизиране на гражданското участие като поле на дейност с цел противодействие срещу влошената социално-политическа среда.

ФИГУРА 10

По какъв начин основно работите с Вашите целеви групи?

Запитани за нивото на включване на целевите групи (фигура 10) в дейността на организациите, преобладаваща част от анкетираните (39%) отбелязват, че целевите групи имат активна роля в дизайна и изпълнението на дейностите, но немалко са отговорилите, че тяхното включване е единствено на ниво бенефициер (28%) или изпълнение (15%); едва 6% представители на целевите групи са на ръководна позиция и вземат решения за организацията. **Въпреки изразеното желание за по-голямо включване на целевите групи по отношение на дизайна и изпълнението на дейностите трябва да се отбележи открояващата се тенденция те да не заемат ключови властови позиции.**

В ОБОБЩЕНИЕ

Типичната неправителствена организация, ангажираща се с проблемите на жените, момичетата и уязвимите групи, е ситуирана в столицата или в друг областен център, обхватът на дейността ѝ е предимно на национално ниво и не приоритизира работа на европейско и международно/глобално ниво. Този сегмент от гражданския сектор е феминизиран, характеризира се с професионализация в областта на социалните дейности и образованието, макар немалка част от анкетираните да са специализирали в сферата на психологията и психотерапията, изкуството, културата, дизайна и криейтива, правото и юридическите услуги.

Приоритетните области на дейност за организациите са насилие, основано на пола, и домашно насилие, следва гражданско участие, като темите за насърчаване на женското предприемачество и икономическо овластяване, както и борба с бедността и социалното изключване също са на по-предни позиции. Целевите групи обобщено са „младите“, но и поставените в уязвимост – жертви на домашно насилие, от отдалечени селски райони, хора с различни възможности и бежанци, мигранти, лица, търсещи убежище. За да си обясним цялостния смисъл на посочените отговори, в следващата част на доклада ще се спрем по-подробно върху използваните подходи. Така ще реконструираме политическото въображение, стоящо зад начина, по който представителките на организациите виждат възможните пътища за постигане на промяна.

01

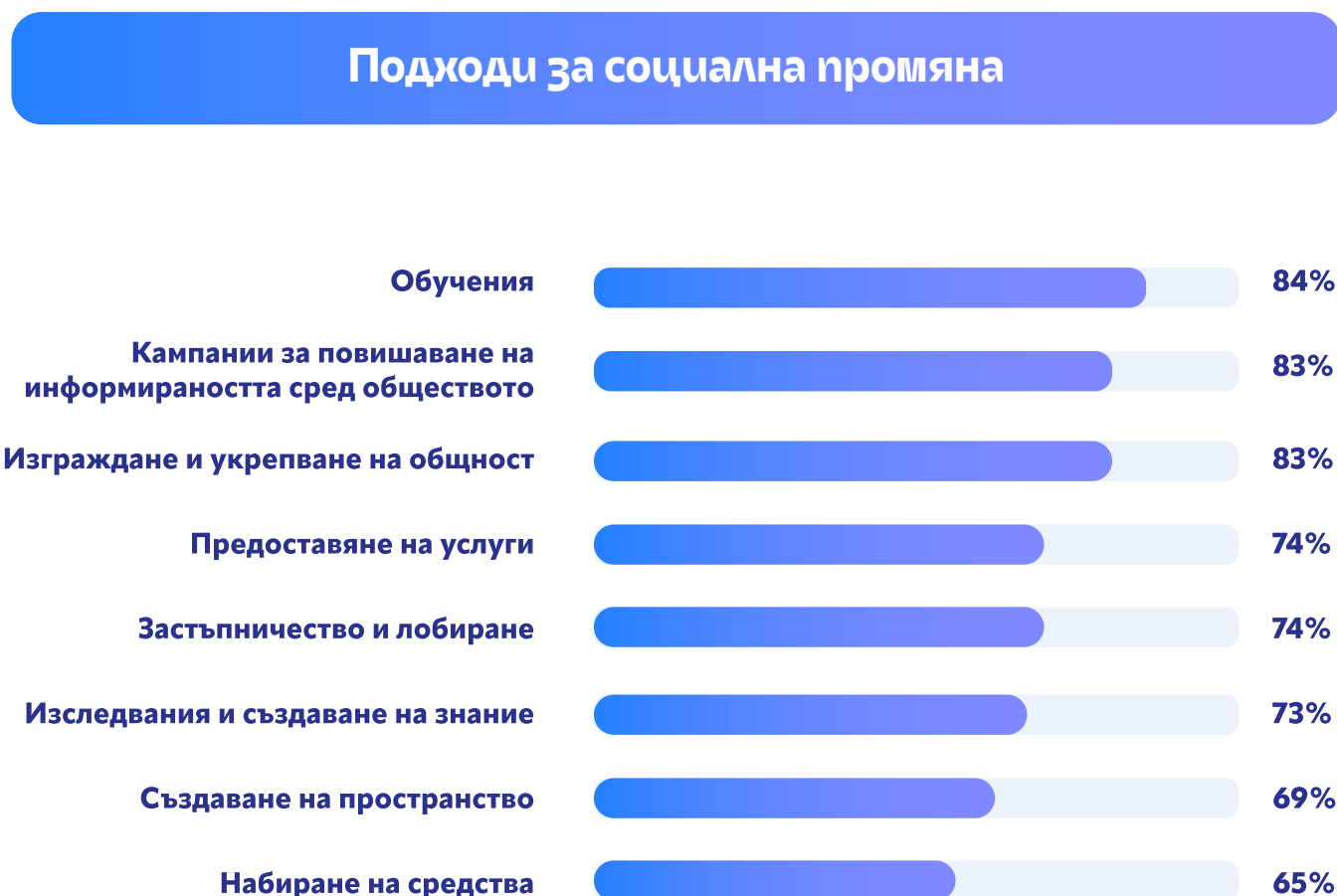
КОЛИЧЕСТВЕННО ИЗСЛЕДВАНЕ

1.2.

ИЗПОЛЗВАНИ
СТРАТЕГИИ
ЗА ПОСТИГАНЕ
НА СОЦИАЛНА
ПРОМЯНА

За да бъдат анализирани предпочитаните стратегии за постигане на социална промяна и за решаване на водещите проблеми, открити в предишната част на доклада, респондентите можеха да избират сред множество такива подходи, които се отнасят до тяхната работа. За всяка стратегия те трябваше да посочат конкретен начин на действие, а като следваща стъпка да оценят посредством скала от „най-често“ до „никога“ честотата, с която го използват в практиката си. Графиката (фигура 11) илюстрира, че повечето от респондентите са отбелязали почти всички посочени стратегии – обучения (84%), изграждане и укрепване на общност (83%), кампании за повишаване на информираността сред обществото (83%), застъпничество и лобиране (74%), предоставяне на услуги (74%), изследвания и създаване на знание (73%), създаване на пространство (69%) и набиране на средства (65%). Скалирането в оценките разкрива по-детайлна и нюансирана картина на така обобщените стратегии за постигане на социална промяна.

ФИГУРА 11

Данните показват (фигура 12), че обученията са най-предпочитаната стратегия, което кореспондира с наблюдението от предишната част, че основна целева група на организациите се оказват **младите**. Подобен извод се наложи още в предходното *Изследване на нуждите на организациите, работещи върху проблемите на жените, момичетата и уязвимите групи в България (2022)*. В него констатирахме, че въздействието върху обществените нагласи се мисли тъкмо като работа с младите, основно чрез образователни интервенции, където младите са обект/субект на бъдещата обществена промяна. Доколкото важна тема за организациите в България е битката срещу стереотипите, основани на пола, тя преминава през образование. **Настоящото изследване потвърждава тези наблюдения, тъй като 44% са посочили, че образователният подход, който използват най-често, е обучения за целевите групи, а именно на младите, както и обучения за деца и родители (26%), като разработват и модели за овластяване (26%).**

От друга страна обаче, отбелязахме, че **сред другите целеви групи, които се оказват приоритетни, са и гражданските организации, а темата за гражданско участие присъства като една от водещите. Затова и тук виждаме, че организациите често (32%) полагат усилия да провеждат обучения за активисти, доброволци и граждански организации.** Важно е да се отбележи липсата на подходи, свързани с поставянето на институционално ниво на по-системни проблеми, които се отнасят до училищното и висшето образование, и отсъствието на цели като например промяна на учебно съдържание и/или учебни програми. Впечатление също така прави, че макар насърчаването на женското предприемачество и икономическото овластяване и борбата с бедността и социалното изключване да са сред приоритетните проблеми, тяхното решаване не се мисли като възможно чрез преквалификация и реализация на пазара на труда например, тъй като 57% са отговорили, че никога не използват този подход.

Използваме следните подходи, свързани с обученията

● НАЙ-ЧЕСТО
● ЧЕСТО
● РЯДКО
● НИКОГА

Заг втората най-предпочитана стратегия – изграждане и укрепване на общност (фигура 13) – се крият усилията на организациите да създават **коалиции/мрежи на национално и регионално ниво**, най-често между **граждански организации (42%), в опит да формират и мобилизират общност за колективно действие (43%)**. В много по-малка степен се работи за приобщаване и съвместна дейност с трети страни – организациите почти никога не са се опитвали да създават коалиция/мрежа с партии (90%), със синдикати (81%), с посолства (70%), с бизнеса (59%), с професионални асоциации (57%), с представители на публичната власт (52%). Също така, въпреки ясно изразената тенденция те да не работят на европейско и международно/глобално ниво, тази графика разкрива, че все пак 27% са членове на европейски, а 16% – на глобални мрежи. Както ще видим от данните, рефериращи към финансовите условия, в които работи този сегмент от гражданския сектор, всъщност организациите участват в такъв тип мрежи най-вече с оглед на възможности за достъп до финансови механизми, което обаче не води непременно до осмисляне на дейността им като позиционирана в по-широки международни тенденции.

Изграждане и укрепване на общност

● НАЙ-ЧЕСТО
● ЧЕСТО
● РЯДКО
● НИКОГА

Като трета стратегия се очертават дейности, които са свързани с провеждане на кампании (фигура 14). Най-често използваното средство за провеждане на кампании без никакво съмнение са **социалните мрежи** (74%), докато блоговете, влоговете и подкастите не са сред комуникационния инструментариум. Организациите също така често дават интервюта, пишат репортажи и статии за печата и електронните медии (49%), разпространяват брошури/бюлетени (45%), произвеждат видеоклипове и филми (38%). В съпоставка с употребата на социалните мрежи, печата и електронните медии обаче **само 10% са посочили, че участват в телевизионни и радиопредавания**. Тези данни изискват по-задълбочен анализ защо представителките на гражданския сектор, работещ върху проблемите на жените, момичетата и уязвимите групи, имат слабо присъствие в традиционните медии, но те разкриват една притеснителна тенденция – **слабо представяне в една от най-масово потребяваните медии, каквато е телевизията**. Друга важна характеристика е **отбягването на дейност, свързана с организиране на демонстрации, граждански протести, флешмобове, шествия** – 43% никога не са използвали подобно средство за мобилизиране на обществена подкрепа, а 35% посочват, че рядко прибягват до този подход.

Подходи за провеждане на кампании

● НАЙ-ЧЕСТО
● ЧЕСТО
● РЯДКО
● НИКОГА

Когато организациите практикуват застъпничество и лобиране (фигура 15), те най-често се насочват към **националното законодателство и политики (49%), но немалка част често ги свързват с общинските политики (37%)**, което показва, че работят усилено на местно ниво и са ангажирани непосредствено с проблемите на своите бенефициери. Впечатление прави, че 23% често използват и законодателството на Европейския съюз и неговите политики като средство за постигане на промяна, което обаче не бива да се припознава като обхват на дейност, целящ поставяне на проблем в рамките на ЕС. Най-често използваните подходи в този процес са писането на становища и писма (41%), организиране на кръгли маси и конференции пред публичната власт (35%), където се представят изследвания и анализи, насочени към информиране на политики (35%), и често представителките на организациите се опитват да създадат контакти с лица, вземащи решения (48%). **Повече от половината анкетирани нямат опит или имат само частичен опит с участие в комисии с право на глас при вземане на решения; също така не се опитват да влияят на политическия дневен ред.**

Застъпничество и лобиране

НАЙ-ЧЕСТО

ЧЕСТО

РЯДКО

НИКОГА

Сред стратегиите за постигане на социална промяна на пето място (фигура 16) се позиционират подходите, свързани с предоставяне на услуги. Те най-често се състоят в **предоставяне на информация (71%), социална и психологическа подкрепа (59%) и юридическа подкрепа (31%)**. Голяма част от организациите не поддържат кризисен и/или консултативен център, което е очаквано предвид това, че този тип дейност е приоритет на организациите, работещи в сферата на домашното насилие и насилието, основано на пола.

Използваме следните подходи, свързани с предоставяне на услуги

● НАЙ-ЧЕСТО
● ЧЕСТО
● РЯДКО
● НИКОГА

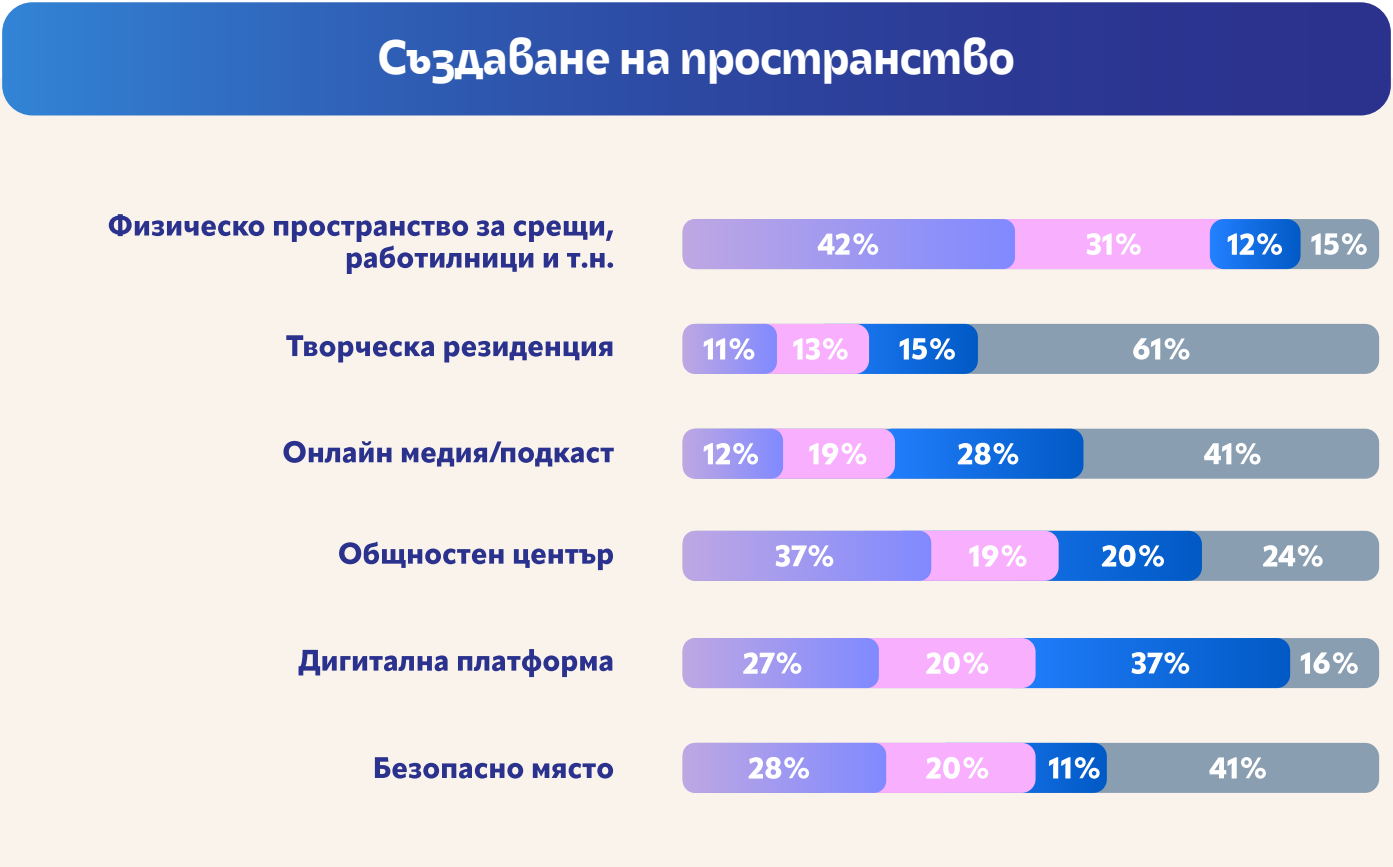
Интересно е, че в стратегията „Изследвания и създаване на знание“ (фигура 17) отново се **възпроизвежда подходът, залагащ на предоставяне на информация със същия водещ процент – 72%**. Респондентите вероятно поставят знак „равно“ в този пункт между предоставяне на социална услуга и създаване на знание за тези, които подпомагат. Немалка част (37%) предприемат подход по посока конституиране на група за взаимопомощ, в рамките на която обменят информация. Други най-предпочитани подходи, свързани със създаване на знание, са публикуването на наръчници (37%) и доклади от социологически изследвания (35%), включително събирането по неформален път на статистически данни (19%). Знакова е липсата на ключови дейности, свързани с **произвеждане на феминистко знание, като създаване на феминистка библиотека и архивиране на устна история. Изглежда, че женската история не се мисли като приоритетно средство за постигане на социална промяна.**

ФИГУРА 17

Изследвания и създаване на знание

ФИГУРА 18

ФИГУРА 19

Сред последните използвани стратегии се нареждат създаването на пространство (фигура 18) и набирането на средства (фигура 19), като най-често се създават пространства за физически срещи (42%), а най-голяма част от респондентите набират средства за нуждаещи се членове на общността (32%).

ФИГУРА 20

Кои от изброените дейности са признаци за успех?

В ОБОБЩЕНИЕ

От изведените дотук данни можем да констатираме, че се очертават две стратегии, въз основа на които интервюираните си представят постигането на социална промяна. От една страна, провеждането на обучения за младите продължава да е предпочитано средство – резултат от мисленето за младите като носители на бъдещата прогресивна обществена трансформация. От друга страна, акцент се поставя върху организирането на обучения за гражданските организации, както и на обучения, целящи създаването на активисти и доброволци. Тази тенденция е в синхрон с усилията за създаване и мобилизиране на общност за колективно действие, която преимуществено представлява коалиция/мрежа от граждански организации, работещи на регионално и/или национално ниво. Въз основа на изведените данни, които показват силно негативна оценка за социално-политическия контекст, може да се каже, че очевидно анкетираните осъзнават необходимостта от изграждане на по-широки обединения и правят такива опити.

Към действията, които са насочени към изграждане на коалиции с цел осъществяване на политическа промяна, организациите добавят нуждата от провеждане на кампании, на които се залага да достигнат до по-широката общественост и да мобилизират общественото мнение в полза на женската кауза. Тези кампании обаче са позиционирани почти изцяло в социалните мрежи – симптом на един структурен проблем, свързан с липсата на говорителки в традиционните медии и в частност в националните телевизии, които продължават да бъдат най-масовото комуникационно средство. Проблем се оказва и липсата на опит в организирането и провеждането на демонстрации, граждански протести и др. под. По всичко изглежда, че мобилизирането отгору на широка обществена подкрепа все още не се разпознава като средство за натиск в настоящия социално-политически контекст.

По отношение на застъпничеството организациите са склонни да действат по установения институционален път за натиск – чрез писане на становища, писма и обръщения към публичните власти, организиране на кръгли маси и конференции с участието на представители на граждански организации и публични институции, както и чрез срещи с лица на ключови публични позиции. Това обаче е дейност, която според графиката (фигура 20) не се разпознава като удовлетворяваща и като признак за успех, за разлика от създаването на устойчива мрежа от организации. Бихме могли да обясним феномена чрез установената по-горе неудовлетвореност от самите политически представители (видяхме оценката на респондентите, които се чувстват пренебрегнати от тях). Критическата нагласа също така вероятно е породена от политическата криза* в България, маркирана от множеството поредни парламентарни избори – резултат от невъзможността да се състави постоянно правителство.

Важно е наблюдението, че създаването на феминистко знание се свежда до осигуряване на социална услуга за жени и други бенефициери, поставени в ситуация на уязвимост (информация, предоставяна чрез наръчници и сформирание на групи за взаимопомощ), или от друга страна, до изследвания, които служат за натиск при формулиране на предложения за законодателни изменения. То обаче не се приоритизира като средство за привличане на обществена подкрепа чрез работа по наративни стратегии. Битката за феминизирането на историята и историческата памет също така е маргинализирана, което означава, че и теренът на колективната памет не представлява политически ресурс.

* За повече информация вж. Kaleynska, T. (2023) *The Political Crisis in Bulgaria (2021–2023): Internal and External Consequences*. *Perspective Politice*, 16, pp. 101–111.

01

КОЛИЧЕСТВЕНО ИЗСЛЕДВАНЕ

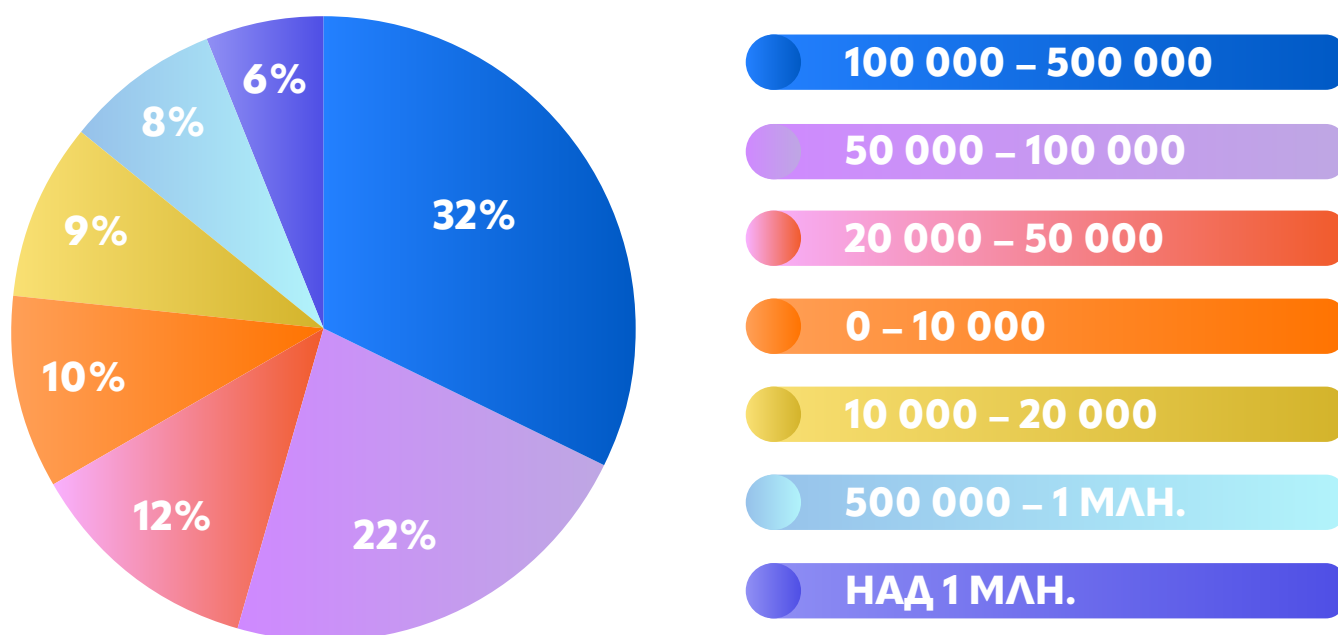
1.3.

ФИНАНСОВИ
УСЛОВИЯ

В предходното изследване* се очерта изводът, че организациите в по-голямата си част боравят с малки годишни бюджети, а именно 0 – 10 000 лв. (34,51%), 10 000 – 20 000 лв. (12,39%) или 20 000 – 50 000 лв. (14,16%). Към 2024 г. е констатирано подобрене на финансовото състояние и нарастване на бюджетите (фигура 21). Вече по-голямата част от организациите (32%) разполагат с годишен бюджет 100 000 – 500 000 лв., 22 % – с 50 000 – 100 000 лв., 12% – с 20 000 – 50 000 лв., 10% – с 0 – 10 000 лв., 9 % – с 10 000 – 20 000 лв. На последно място са онези, които разполагат с бюджет 500 000 – 1 млн. лв. (8%) и над 1 млн. лв. (6%).

ФИГУРА 21

Годишен бюджет на организацията в левове

* Вж. Вайсова, Л. (2022) Изследване на нуждите на организациите, работещи върху проблемите на жените, момичетата и уязвимите групи в България. Български фонд за жените. Достъпно на: <https://bgfundforwomen.org/wp-content/uploads/2022/06/Study-of-the-needs-BG.pdf> [Посетена 07.12.2024]

За да си обясним това увеличение, трябва да имаме предвид няколко тенденции, които, от една страна, са характерни за гражданския сектор като цяло, а от друга, са следствие от развитието на БФЖ в последните години, което респективно увеличава и бюджетите на финансираните от него организации.

Същата тенденция е отчетена в изследване, проведено от Институт „Отворено общество“ през 2023 г.:

„През 2023 г. делът на анкетираниите активни НПО с годишни бюджети до 20 хил. лв. е най-голям – 35%, той обаче намалява чувствително (през 2017 г. такива разходи на годишна база са имали почти половината от анкетираниите активни НПО).

С 4 пункта се увеличава делът на организациите с годишни разходи между 20 хил. лв. и 100 хил. лв. (от 27% през 2017 г. до 31% през 2023 г.). За същия период делът на анкетираниите активни НПО с бюджет от предходната година между 100 хил. лв. и 1 млн. лв. почти се удвоява от 13,6% през 2017 г. до 24,2% през 2023 г. Значително нараства и делът на НПО с разходи, надхвърлящи 1 млн. лв. – от 1.3% през 2017 г. до 5.9% през 2023 г., макар тази група да остава най-малката.“*

Същевременно от 2017 г. БФЖ бележи началото на изключително бърз и висок растеж, като нарастването на бюджета на организацията през 2023 г. спрямо 2004 г. е 75 пъти. Основен дял за последните две години в това нарастване има европейското финансиране, което доминира с 35,4% в бюджета на Фонда. Подобна констатация има във вече цитирания доклад на Институт „Отворено общество“, а именно че увеличаващият се достъп до програмите на ЕК също спомага за подобряването на финансовата ситуация на неправителствения сектор:

„Оценката на НПО е, че ролята на Фонд Активни граждани България (Фонд/Програма за подкрепа на НПО) по ФМ на ЕИП запазва водещото си място за изграждане и устойчивост на капацитета на гражданското общество в България. **В сравнение с 2017 г. се повишава тежестта в това отношение на програмите на ЕК, както и на оперативните програми в България, което показва повишен капацитет на сектора за работа по тези програми.** Макар и запазваща последно място в класацията, ролята на държавния бюджет също нараства, като делът на признаващите я НПО се увеличава от 1/5 на 1/4“.

* Вж. Захариев, Б., Йорданов, И. (2023) Динамики на неправителствения сектор в България. Фондация „Институт „Отворено общество – София“. Достъпно на: <https://osis.bg/?p=4697> [Посетена 07.12.2024]

Същата структура на финансиране се съдържа в отговорите на анкетиранияте относно основните източници на финансови средства за техните организации (фигура 22). Това са приходи, идващи основно от европейско финансиране (55%), от българска фондация/НПО (40%), а наравно с 28% е финансирането от международно НПО и от държавно финансиране. **Бихме могли да допуснем, че става дума за комбиниране на различни източници на финансиране с цел осигуряване на устойчивост на дейностите на организациите, но впечатление прави тъкмо открояването на европейското финансиране и на финансирането, предоставено от българска фондация/НПО, които констатирахме досега като едни от важните донори за този сегмент от гражданския сектор.**

ФИГУРА 22

Кои донори и канали са основните източници на финансиране?

Въпреки подобренията финансовата ситуация, организациите продължават да срещат сериозни трудности. В отговор на въпроса „Кои са основните трудности, с които се е сблъсквала досега Вашата организация от гледна точка на възможности за финансиране?“ (фигура 23) на първо място респондентите посочват недостатъчно и кратковременно финансиране от други източници, предоставящи безвъзмездно финансиране (49%); липса на финансова подкрепа от страна на публичните институции в България (44%); финансовите ресурси на ЕС са труднодостъпни (41%); недостатъчно и кратковременно финансиране на проектен принцип от държавата (31%). Така от изведените данни виждаме, че нашите респонденти са критично настроени. Основният обект на **критика са публичните институции в България и държавата** поради ниския ангажимент, който те поемат спрямо неправителствения сектор. В допълнение, за някои от организациите финансовите ресурси на ЕС продължават да бъдат недостъпни.

ФИГУРА 23

Кои са основните трудности, с които се е сблъсквала досега Вашата организация от гледна точка на възможности за финансиране?

В тази връзка основните трудности при кандидатстване за финансиране, с които се сблъскват организациите (фигура 24), са: утежнени административни процедури (39%), различни приоритетни области на донора (36%), липса на средства за осигуряване на изискуемото съфинансиране (31%), липса на гъвкавост от страна на финансиращата институция (27%), трудът при кандидатстване не се заплаща (26%), липса на капацитет за подготвяне и оформяне на проектна документация (25%) и др. От данните се вижда, че трудностите, от една страна, са свързани с развитието на капацитет на организациите, нужен за формирането на административни умения, но и с възможността те да осигуряват необходимото време за подготовка на кандидатстването. От друга страна обаче, се откроява и усещането сред респондентите за липсата на уместни предложения и за неотзивчивост на донорите спрямо нуждите на гражданския сектор.

ФИГУРА 24

Кои са основните трудности за Вас при кандидатстване за финансиране?

01

КОЛИЧЕСТВЕНО ИЗСЛЕДВАНЕ

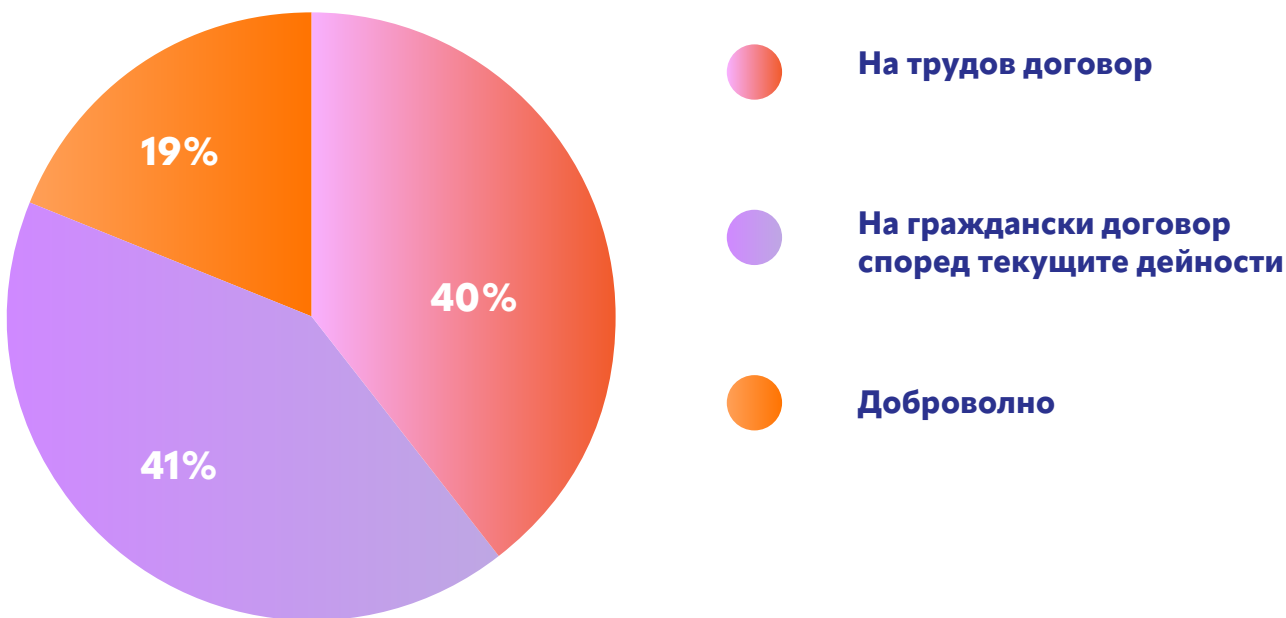
1.4.

ВЪТРЕШЕН
КАПАЦИТЕТ

Нека се обърнем към въпроса за вътрешния капацитет на организациите в контекста на така представената финансова картина. В предходното Изследване на нуждите на жените, момичетата и уязвимите групи в България от 2022 г. беше констатирано, че малка част от работещите в този сегмент от гражданския сектор са наети на трудов договор и основно се разчита на доброволчески труд (34%). Малък процент са на постоянен трудов договор (21%), временен трудов договор може да бъде предоставен за текущите занимания, планирани за реализация в рамките на конкретни проекти (29%), или се сключва граждански договор (16%). Ниското ниво на ангажирани членове на трудови договори и разчитането предимно на доброволчески труд или на труд по текуща дейност, зададена от проекти, показваше, че секторът се характеризира с висока степен на несигурност. **Данните (фигура 25) от настоящия анализ обаче демонстрират намаляване на труда, който се извършва на доброволен принцип (19%) за сметка на увеличение на постоянните трудови договори (40%) и на гражданските договори според текущите дейности (41%). Така увеличаването на бюджетите на организациите се е отразило благоприятно в посока постигане на по-голяма организационна стабилност.**

ФИГУРА 25

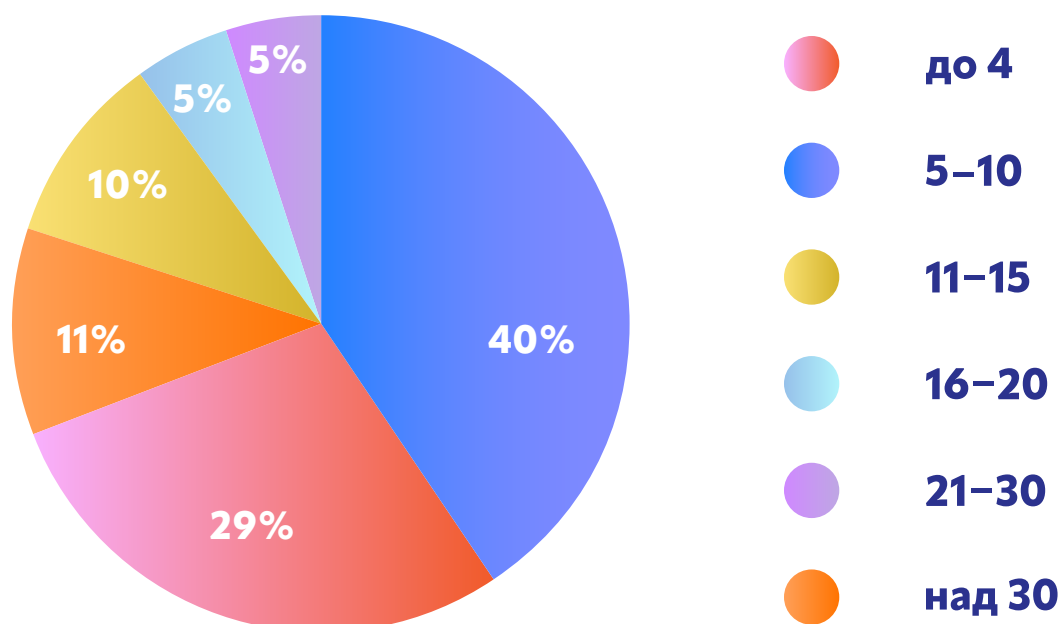
По-голямата част от екипа
на Вашата организация работи:

Следващата графика обаче показва, че увеличаването на достъпа до финансови средства, както и на трудовите договори на този етап все още не води до разширяване на състава на екипите на организациите, тъй като този сегмент от гражданския сектор продължава да се **състои от малки организации** (фигура 26): 40% имат екип от 5–10 човека и близо 30% – от 1 до 4 човека. Изключение правят екипите с над 10 членове: 11–15 човека (10%), над 30 (11%), 16–20 (5%), 21–30 (5%). **Както виждаме от данните, подобрената финансова ситуация е сравнително нов феномен, така че организациите на този етап все още полагат усилия основно да се стабилизират и не рискуват да разширяват екипите, което не означава, че няма ясно изразено желание и нужда в тази посока.**

ФИГУРА 26

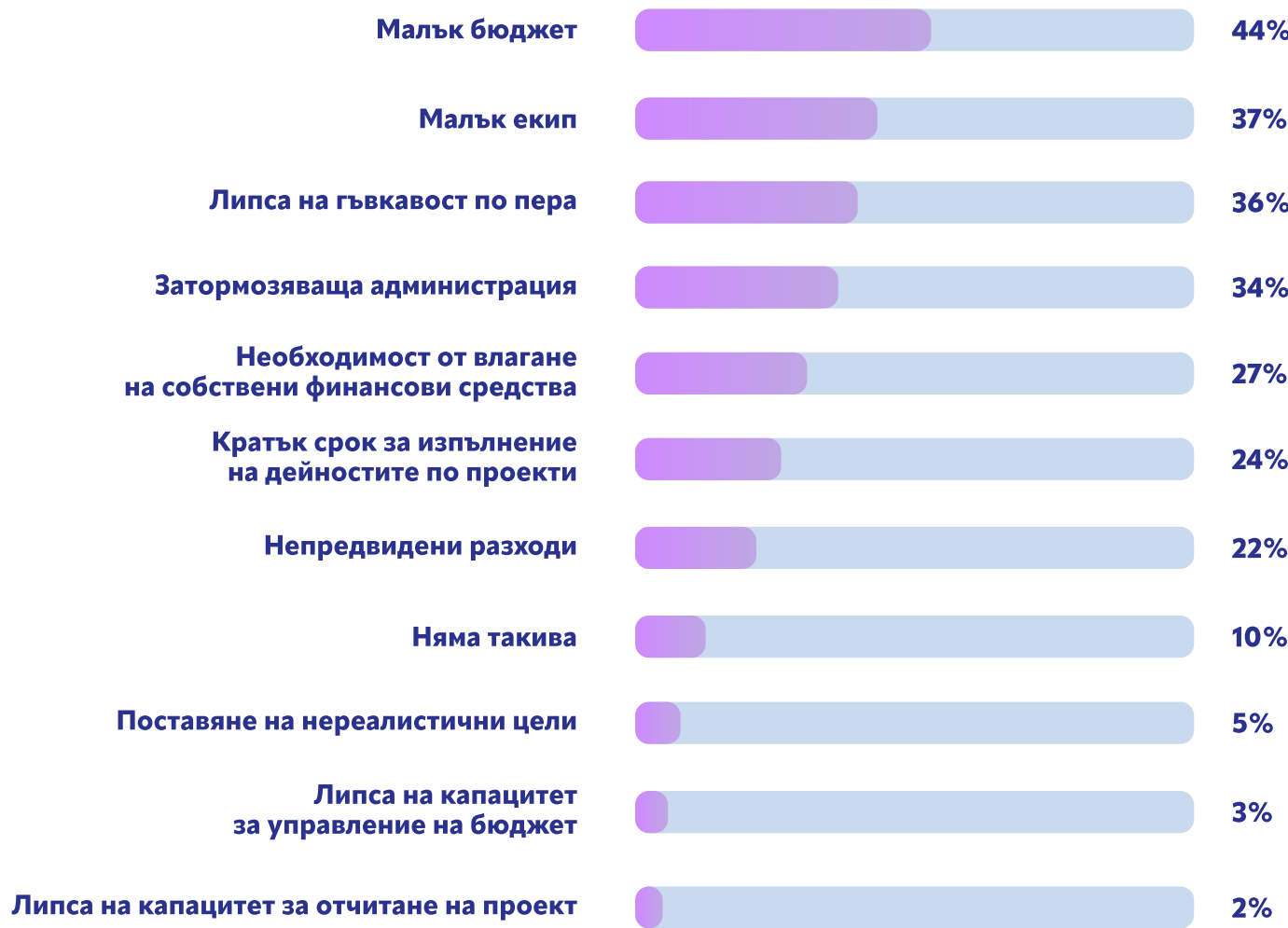
От колко човека се състои екипът
на Вашата организация?

За тази нужда свидетелстват отговорите на въпроса „Кои са основните трудности за Вас при реализирането на дейностите по проекти?“ (фигура 27), където на първо място респондентите посочват малкия бюджет (44%), но **на второ място поставят проблема с малките екипи (37%)**. Следват липса на гъвкавост по пера (36%), затормозяваща администрация (34%), необходимост от влягане на собствени финансови средства (27%), кратки срокове за изпълнение (24%) и др. Затова логично – за да могат да продължават да развиват своята дейност – организациите **настояват на нуждата от покриване на оперативни разходи, но също така и от увеличаване на екипите**. Запитани за какво им липсват средства (фигура 28), 75% от респондентите посочват оперативни разходи, а 66% – екип (увеличаване на екипа).

ФИГУРА 27

Кои са основните трудности при реализиране на дейностите по проекти?

Липсват Ви средства за:

Една от големите пречки за реализиране на стратегиите и визиите за социална промяна на НПО сектора се оказва липсата на устойчивост и развит вътрешноорганизационен капацитет. Затова е естествено организациите да се фокусират върху оцеляването си и задържането/разширяването на екипа. На въпроса „Кои са затрудненията, с които се е сблъсквала Вашата организация в екипа?“ (фигура 29) респондентите отново посочват на първо място недостига на финансиране за редовни заплати (78%), работата на екипа по множество паралелни проекти (52%), липсата на капацитет за набиране на средства (46%) и психичното натоварване, т.нар. прегаряне (46%) – следствие от начина, по който се структурира работата им в описаната финансова ситуация.

ФИГУРА 29

Кои са затрудненията, с които се е сблъсквала
Вашата организация в екипа?

Като основни нужди от гледна точка на подобряване на вътрешния капацитет организациите открояват (фигура 30) обучения за фондонабиране (намиране на донори, писане и управление на проекти и др.) (47%), стратегическо планиране (41%), нов член в екипа/нова работна позиция (37%), подобряване на медийната комуникация (обучение в ПР и медийни кампании, контакти с медии) (33%), грижа за себе си (28%).

ФИГУРА 30

От какво имате нужда, за да подобрите вътрешния капацитет на Вашата организация?

В ОБОБЩЕНИЕ

Изводът, който се налага спрямо предишния изследван период, е, че за приблизително четири години бюджетите на организациите са нараснали, което е довело до намаляване на доброволния труд за сметка на увеличение на постоянните трудови и гражданските договори. На този етап обаче броят на членовете на екипите им не нараства, следователно по-скоро се полагат усилия да се стабилизира настоящото състояние на организациите. Същевременно има ясно изразено желание за разширяване на състава им. Анкетираните представителки на женските организации отчетливо акцентират върху нуждата от покриване на оперативни разходи именно с цел покриване на разходите за заплати, което изисква развитие на програми за административна и организационна подкрепа от донорите. Други очаквания, които можем да изведем от посочените трудности при кандидатстване за финансиране, са свързани с нуждата от облекчаване на административните процедури, от автономно задаване на приоритетни области и дейности в синхрон с опита и нуждите на конкретния социално-политически контекст, както и от гъвкавост при отпускането на безвъзмездни средства.

02

КАЧЕСТВЕНО ИЗСЛЕДВАНЕ

ПРОБЛЕМИ
ПРЕД ОРГАНИЗАЦИИТЕ,
РАБОТЕЩИ В СФЕРАТА
НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ
И НАСИЛИЕТО,
ОСНОВАНО НА ПОЛА

Въз основа на проведени 20 дълбочинни интервюта с представители на организациите, работещи в сферата на домашното насилие, изведените данни от количественото изследване се поставят в специфичния контекст на проблема за насилието, основано на пола, който е и един от приоритетните за БФЖ в рамките на програма „Силна“, съфинансирана от Европейския съюз. Отправна точка е анализът на финансовите отношения, установени между организациите и публичните институции, но и техните алтернативни подходи за набиране на средства. Във фокуса на изследователския интерес също така са и политическите залози на организациите след отхвърлянето на Истанбулската конвенция и осветяването на техните стратегии за постигане на социална промяна.

2.1.

ФОРМИ НА
ФИНАНСИРАНЕ
И ПРОИЗТИЧАЩИ
ОТ ТЯХ ПРОБЛЕМИ.
ВЪТРЕШЕН
КАПАЦИТЕТ

2.1.1.

ФИНАНСОВИ
ОТНОШЕНИЯ,
УСТАНОВЕНИ ОТ
ОРГАНИЗАЦИИТЕ,
РАБОТЕЩИ В СФЕРАТА
НА ДОМАШНОТО
НАСИЛИЕ И ПОЛОВО
БАЗИРАНОТО
НАСИЛИЕ, И
ПУБЛИЧНИТЕ
ИНСТИТУЦИИ

До 2023 г. организациите са имали възможност да получават финансова подкрепа от Министерството на правосъдието (МП). Това финансово отношение е било установено съгласно чл. 6, ал. 7 от ЗЗДН. След приемането на Националната стратегия за превенция и защита от домашното насилие, всяка година със Закона за държавния бюджет на Република България спрямо бюджета за съответната година на МП са се определяли средства за финансиране на проекти на доставчици на социални услуги, лицензирани по реда на Закона за социалните услуги и юридическите лица, регистрирани по реда на Закона за търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел, работещи за защита на лицата, пострадали от домашно насилие. Със Закона за изменение и допълнение на Закона за защита от домашното насилие (ЗИД на ЗЗДН; обн. ДВ, бр. 66 от 2023 г.) за първи път е създаден специализиран, постоянно действащ колективен и консултативен орган за осъществяване на държавната политика по превенция и защита от домашното насилие към Министерския съвет (МС) – **Национален съвет за превенция и защита от домашното насилие (Национален съвет)**. Той се състои от 17 души, представители на министерства, държавни агенции и неправителствени организации, за които се предвижда квота от четирима представители, които не могат да кандидатстват за финансиране по ЗЗДН*.

Националният съвет е изготвил Правилник за прилагане на ЗЗДН**. Разработена е и Национална програма за превенция и защита от домашното насилие за периода 2024–2026 г. В нея се предвиждат 6,2 млн. лв. за решаване на проблемите, свързани с домашното насилие, като **за 2024 г. за целта са били публично обещани 450 000 лв.***** **Размерът на финансовите средства обаче е равен на този, който е бил отделен през 2021 г., когато на проект са били отпуснати по 25 000 лв. с продължителност на изпълнение четири месеца. В резултат на това в изследвания период не се наблюдава подобрене. и конкурсните процедури за 2024 г. така и не са били обявени.**

Организациите, работещи в сферата на домашното насилие и насилието, основано на пола, имат възможност да получат финансова подкрепа и посредством делегирана държавна дейност, ако такава бъде изискана от съответната община. През 2021 г. единният разходен стандарт за социалната услуга „кризисен център“ е бил 13 304 лв., **а през 2024 г. се наблюдава увеличение и той вече е 24 690 лв.** Важно допълнение е, че освен за дейности по ЗЗДН, организациите по линия на делегираната държавна дейност също така имат предвиден залог за предоставяне на специализирана резидентна грижа за домашно насилие по Закона за социалните услуги, чиято синхронизация със ЗЗДН тепърва предстои.

* Това изискване среща голямо неодобрение сред респондентите, тъй като ограничава директното участие на експертите в Националния съвет. Достъпно на: https://iisda.government.bg/ras/executive_power/council/3713 [Посетена 07.12.2024]

** ПРАВИЛНИК за прилагане на Закона за защита от домашното насилие. Достъпен на: <https://legislation.apis.bg/doc/417071/0> [Посетена 07.12.2024]

*** С над 6,2 млн. лв. ще се финансира борбата срещу домашното насилие до края на 2026 г. Достъпно на: www.gov.bg/special/bg/prestsentar/novini/s-nad-6-2-mln-lv-shte-se-finansira-borbata-sreshtu-domashnoto-nasilie-do-kraya-na-2026-g [Посетена 07.12.2024]

Как се отразява така описаната финансова ситуация на организациите и какво е тяхното отношение спрямо публичните институции?

Интервюираните са критично настроени към политиката, която се води от държавата. За тях държавният финансов ангажимент би следвало да осигурява бюджетна стабилност, която да дава възможност да развиват устойчиво и качествено своята дейност, достъпна за всички граждани на територията на България. Вместо това МП преразпределя оскъден ресурс, достъпен само за няколко месеца. Краткото време, заложено за осъществяване на дейността, противоречи на логиката, по която се осъществяват самите услуги. Юридическото консултиране не е еднократен акт, а делата се водят понякога с години. Самият процес на преминаване през психологическа терапия изисква дългосрочна работа с жертвите и извършителите на домашно насилие. Прекъсването им с приключването на проектната дейност би било пагубно за бенефициерите. Някои събеседници дори отбелязват, че са се отказали да покриват разходи за услуги чрез финансова подкрепа от МП и насочват средствата главно към превенция. Затова една от каузите на организациите в Националния съвет към МС е **увеличаване на сроковете за изпълнение на проектните дейности до три години, което да върви ръка за ръка с увеличение на финансовия ангажимент на държавата.**

„Започнаха да дават на 10 организации по 20 000 лв. Там не можеха да бъдат планирани услуги въобще! Защото ти за шест месеца ще отвориш услугата и като дойде жената октомври, ще ѝ кажеш:

„Декември приключва проектът, няма да те подкрепяме“. И там стана невъзможно да се правят изобщо услуги, а само някакви накъсани малки проектчета за превенция, за които ние даже спрахме да кандидатстваме.“

(P1, столица)

„Една социална услуга трябва да отговаря на определените за фондациите критерии, които изискват една системност на екипа, на дейностите, което означава подплатена финансова система. Малките проекти от МП за четири месеца или Фонд „Активни граждани“, които бяха с по-дълъг период за изпълнение, ни създават проблеми. Ако са три години, те биха имали огромен принос, който да идва от държавата. Ние, ако имаме такива приходи, няма да търсим донори. Това налага един друг тип работа. Няма как, като е свършил проектът, екипът да се разпусне, ти си инвестирал в обучения в рамките на една година и след това да започнеш отначало. Това е безумно, не издържам! Ако искаш качество, трябва да одобриш финансиране!“

(P17, областен център)

„В момента работим по правилника към закона, за да се разпише как ще става финансирането, и тогава да обявят конкурс. Сега ще е за три години, което дава устойчивост. Защото ние не сме спирали в София и другите градове да предоставяме услугите. Много от другите колеги вземат решение например програмата за извършители да я спират. Това е опасно за жертвите и изключително неработещо. И затова тези програми трябва постоянно да работят.“

(P11, областен център)

Организациите, поддържащи кризисни центрове, както вече беше споменато, имат право да се възползват от делегирана държавна дейност, която може да бъде изисквана от общината. Онези от тях, които успяват да комбинират финансиране, идващо от проекти, дарителство и делегирана държавна дейност, са в най-облагодетелствана ситуация.

В предишното изследване* интервюираните настояваха, че единният разходен стандарт по делегираната държавна дейност е недостатъчен. Кризисният център предполага 24-часова услуга, покриваща ежедневни нужди, храна, транспорт, закупуване на консумативи и медикаменти, заплащане за извършване на медицински прегледи и лечение, поддръжка на материална база, разходи за охрана, заплащане на външни специалисти и осигуряването на минималния щатен персонал, състоящ се от административни лица, денонощно присъствие на социален работник, психологична и психотерапевтична помощ, юридическа защита. Към това се добавя фактът, че специално в кризисните центрове, работещи в сферата на домашното насилие, легловата база е малка и като следствие отпуснатата сума не може да осигури необходимата годишна издръжка. Констатирана беше и невъзможността да се планира количеството настанени, спрямо което да се предвиди и отговарящ на нуждите бюджет. Така дневната дажба за храна и заплатите остават сведени до минимум, което води до теку-

чество сред персонала. От друга страна, инфлацията и политическата криза също имат своето отражение. Споменатото повишаване на единния разходен стандарт е съпътствано с увеличаване на минималната работна заплата и текущите разходи, например заплащането на промишлен ток.

„Бюджетът по държавно делегирана услуга трябва да се разпредели между социалните работници, които са на 24-часов режим, и тези на издръжка. Зависи също на какво се отопляват централите – там е страшно с водата и тока. Трябват средства и за медикаменти. И ако организациите нямат допълнителни дарения, то няма да има плод и зеленчук за децата. Ние сме добре известни и при нас много даряват, и затова винаги имаме и храна, и дрехи. И въпреки това не е достатъчен този финансов стандарт. Много наши колеги напускат. Имаме проблем с персонала, няма добро заплащане, въртят се много хора. А ти, за да станеш добър, трябва две-три години да работиш, докато надобрееш.“

(P1, столица)

„Във връзка с политическата нестабилност на страната трябва да кажа, че държавно делегираните услуги са зависими от държавния бюджет и когато той се забави, ние функционираме на база на предходната година, а в същото време сме в нови условия на цени. И със средствата, с които човек е живял миналия януари, трябва да живее в новия януари.

* Вж. Вайсова, Л. [2022] Изследване на нуждите на организациите, работещи върху проблемите на жените, момичетата и уязвимите групи в България. Български фонд за жените. Достъпно на: <https://bgfundforwomen.org/wp-content/uploads/2022/06/Study-of-the-needs-BG.pdf> [Посетена 07.12.2024]

А от 1 януари обикновено влиза в сила и промяна на минималната работна заплата, което е свързано с нашето заплащане. Има такава наредба и Сдружението е задължено да актуализира заплатите на служителите, но паралелно има закъснение на държавния бюджет. [...] А другото ни затруднение е свързано с това, че има европейска спогодба, която регламентира ние, въпреки че сме социална услуга, да плащаме промишлен ток. Това е абсурд – за услуга, която е подкрепяща и не генерира приходи, да се плащат високи ставки за енергия, все едно има печалба, производство.”

(P19, областен център)

Вече споменахме, че делегираната държавна дейност поставя организациите в отношения с общината, но в този смисъл и **в зависимост от волята на общинската управа**. Така една община може да изиска бюджет за конкретен тип социална услуга и да реализира конкурс, но може и да реши и да не отпусне средства това да стане; средства за поддръжка и ремонт рядко се осигуряват. Съответно тези разходи се покриват изцяло от организациите. Така един от събеседниците споделя, че се е наложило дори да прекратят дейност на територията на съответната община, след като финансирането е било оттеглено и целевото ползване на сградата – предефинирано, което ги е принудило да се преместят в друга община.

„Кметът реши, че тези пари не може вечно да ни бъдат делегирани. Ние за него сме някаква излишност. И не ни даде повече да управляваме тези финанси, защото, пак казвам, това са много пари и за новата местна власт нашата

дейност изглеждаше излишна. Веднага презласуваха сградите да не са кризисен и консултативен център за жертви на домашно насилие, ами комплекс от социални услуги. Тюрлюгювеч, всичко на едно място. Двете сгради, които ни дадоха преди, нищо не ставаше от тях. Ние сме вложили там страшно много пари, като се почне от покрива – виждаше се небето. Порутено всичко. [...] Ние не получаваме делегирана държавна дейност от 2018-а. 18 години сме развивали това, за което ви разказах, и изведнъж просто защото става въпрос за много пари, ни отрязаха. И това са парите за екип. Това е силата, да може екипът да се държи, да се плаща нормално. Никога не сме се целили в някакви високи заплати, но да се плаща, за да може специалистите да са там и да могат да се издържат и да помагат. А сега всеки от екипа работи другаде, за да може да не спира организацията.”

(P11, областен център)

За да могат да извършват дейностите си в условията на оскъдна и несигурна държавна финансова подкрепа, а през 2024 г. дори липсваща, организациите разработват различни стратегии за справяне. Често пъти те разчитат на допълнително набиране на средства посредством кандидатстване при други донори (българска фондация/НПО, финансиране от международно НПО и европейско финансиране) или чрез дарителство, някои събират и членски внос. Затова в следващата част анализът се фокусира върху практиките на организациите за фондонабиране, алтернативни на държавното финансиране.

02

КАЧЕСТВЕНО ИЗСЛЕДВАНЕ

2.1.2.

АЛТЕРНАТИВИ
НА ДЪРЖАВНОТО
ФИНАНСИРАНЕ.
ПОДХОДИ И
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Участниците в интервюта изразяват критична нагласа спрямо работата на проектен принцип, който сам по себе си не създава устойчивост, определят го като непрекъсната изморителна борба. След приключването на даден проект организациите влизат в порочен кръг на кандигатстване при множество различни донори без сигурност, че ще спечелят нов, и в този смисъл без сигурност, че ще могат да продължат да предоставят услуги, поддържайки състава на екипа от специалисти. При липса на достъп до други финансови източници те започват да извършват дейността си доброволно, водени от отгаденост на каузата. Но на организациите им се налага дори да ограничават програми, редуцирайки по този начин достъпа до услуги, както и наетите на граждански договор специалисти.

„Кандигатстваме през МП, където понастоящем финансирането е крайно недостатъчно, защото е само за няколко месеца. Към настоящия момент е само за по четири, пет или шест месеца, както е било в годините, даже те в момента намаляват. И разбира се, през цялото време се кандигатства през европейски програми и проекти, през Европейската комисия. Така постигаме някаква устойчивост, като до определена степен може да се каже, че устойчивостта се постига дотолкова, доколкото Комисията винаги дава финансиране за правните дейности. Така че бидейки в консорциум, под различна форма се осигурява различна степен на помощ и подкрепа – юридическа, психологическа и социална. И разбира се, кандигатстваме към всякакви други външни източници, включая извън ЕС, най-вече американски организации и фондации. Обърнахме се също към корпоративните

възможности за финансирането – имаме познанства с бизнеси, които се интересуват от социални каузи. Те ни осигуряват различни грантове, схеми, всеки каквото е решил, преценил, намерил. Принципът е на отвореното ветрило, кандигатства се за всичко, нямаме ограничения, нямаме основни донори и не очакваме някой да ни финансира до края на септември. То е една ежедневна битка.”

(P18, областен център)

„Останахме без финансиране и за двата центъра, защото държавата не дава директно пари за маргинализирани общности – за роми, за бежанци не дава. Ако през някоя социална услуга или програма някой от тях се прокрадне да ползва тази услуга, окей, тогава ще си затворят очите. Затова в момента нямаме финансиране, а част от екипа ни специално в тези дейности продължава доброволно. И продължаваме да търсим финансиране, да се молим, по проекти търсим финансиране. Оптимизираме някои ключови дейности, за да можем да запазим ключовия екип. Но е много трудно, това е денонощна работа, ей сега имам един проект, който съм забавила и трябва да напишем. Общината се съгласи да ни даде едни 24 000 лв. за ромския квартал, обаче мен ме устройва това финансиране за няколко месеца. И после пак, и пак. Така че е трудно, изисква се голяма борба непрекъснато.”

(P 14, областен център)

„Хубаво е, че беше устойчиво финансирането през МП и всяка година се случваше. Лошото е, че е за много кратък период от време – четири, пет, в много редки случаи шест месеца – и в остана-

лото време фактически ние продължаваме да работим на доброволни начала, защото, ако на 30 ноември приключи проектът и на 1 декември дойде човек, ние не можем да кажем, че проектът е приключил. Така че колегите – психолог и социален работник, които работят на доброволни начала, се срещат с тези хора и работят с тях. Но разбира се, не е разгърнато, както когато имаме проект. Освен това, когато започваме проект, го обявяваме на всички районни съдилища на територията на района, така че те да знаят, че могат да ни изпращат периодично осъдени за домашно насилие извършители, които трябва да минат програми при нас. Но след приключването на проекта те също продължават да ни ги изпращат и колегите ги вкарват в графиците си, но също не така, както когато има проект.”

(P21, областен център)

Друга стратегия, която споделят участниците в интервюта, е въвеждането на заплатени услуги, което обаче ограничава достъпа. Във връзка с делата се разчита, че ако те бъдат доведени докрай, тогава разходите по тях ще бъдат възстановени, но това също не носи сигурност.

„Много е трудно с финансирането, с устойчивостта. Аз се грижа за тези неща. Трудно е. През годините съм опитвала да привлека хора за писане и отчитане на проекти, които да се занимават с административната дейност. Не сме успели в тази посока, но може да е мой пропуск, не знам. Трудно ни е да работим, но работим. Финансираме се само през проекти. МП беше

добра опция за нас през годините. Сега нямаме финансиран проект от тях. Самата аз съм изморена, двайсет години съм в тези дейности Затова съм се отдръпнала, не знам дали някой ще ме замести, не виждам засега такъв човек, така че не знам как ще продължим. Хората ни познават, идват при нас дори вече и с платени консултации. Продължаваме да работим по темата, но не предлагаме в такава степен безплатни услуги. Като имаме проект, разбира се, предлагаме, и за дела заделяме средства, и за психологически консултации. Имаме дългосрочни клиенти, продължават да са с нас, те продължават сами да плащат някакви минимални средства.”

(P10, областен център)

„Той включва услуги без настаняване, които обхващат психосоциално и юридическо консултиране, подготвяне на молба за подаване в съда и др. Преди време основахме финансов фонд за подкрепа на жени, пострадали от насилие, от който да се поема юридическо представителство, така че услугата да е безвъзмездна за жените. Фондът също така трябваше да покрива и консултациите. Разбира се, имаме си критерии кога, в каква степен, при какви условия, каква част от сумата да дадем от него. Идеята е да има възвръщаемост на тези средства. Когато извършител мине през съдебна процедура, когато има решение, то трябва да възстанови средствата, да подкрепи фонда и може да се ползва от други. За съжаление, много от тези средства потъват – жената спира, прекратява делото, оттегля молбата и тези суми остават невъзстановими.”

(P19, областен център)

Нововъзникващите организации най-често разчитат тъкмо на кратковременни и нискобюджетни проекти, отпускани от разнообразни донори, където заплащането е предимно на граждански договори съобразно заложените текущи дейности. Достъпът до ресурси също така е ограничен от изискване за финансова биография. При тези условия новите организации трудно успяват да стабилизируют работни позиции за хора на постоянни трудови договори и да поддържат екип от специалисти, който да предоставя услуги. **Така за членовете на екипа дейността започва да се превръща в допълнително занимание покрай основната трудова заетост, която е извън организацията. Респондентите отбелязват, че в такива условия те не могат да се ангажират пълноценно нито на работното си място, нито с организацията.**

„Ние с О. паралелно имаме служители, бизнес и дали ще работим, или не, се отразява не само на нас конкретно, но и на други хора, които са на заплата. Ако 50% от времето ми отива в гражданската организация и в доброволчество, това означава, че лишавам бизнеса си от моя труд. [...] Нещата стават сложни за балансиране. Затова трябва да получим финансова подкрепа, това е повече от ясно, с което да си гарантираме устойчивост и да можем да планираме за повече от една година. Защото тези пари, които за Е. ги взехме, реално бяха за 12 месеца, но ние докато изберем човек, докато това, докато онова – в крайна сметка имаме 10 месеца, в

които покриваме нейната заплата. И в края на ноември, ако не получим друго финансиране, трябва да я освободим. Как да планирам за догодина каквото и да било, щом не знам дали ще има кой да го прави?“

(Р6, столица)

„Поради липса на достатъчно средства хората обикновено не работят при нас на основно трудово възнаграждение, а на граждански договор. Това затруднява дейността. Психоложката, юристката например са на граждански договори. [...] Много от членовете на екипа работят, но за тях нямаме средства, за да им изплатим хонорар. Благотворителното работене е временно нещо, не можеш да караш хората да работят така.“

(Р4, областен център)

„Не знам доколко сме устойчиви. При нас винаги плюсът е бил в това, че ние не получаваме заплатите си през Фондацията. Като цяло екипът има обикновено един-двама-трима души макс, които са на трудов договор, според това какви програми и проекти има в момента. Всички други експерти са на граждански договори. И понеже при нас работата е повече юридическа, не толкова психологическа и социална, съответно всички колеги, които са юристи, те си имат кантори, практика другаде.“

(Р18, областен център)

Набирането на средства изисква също така наличие на вътрешен капацитет за написване на проект и комуникация с донори, какъвто не всяка организация притежава. При липса на възможност да бъде назначен служител, ангажиран изцяло с подобен тип дейност, тя бива

съчетавана с другите дейности, което води до **свръхнатоварване** или често пъти дори до отказ от участие в подобни конкурсни процедури. Това е и предпоставка за изграждането на **партньорски мрежи**, което респективно води също до редуциране на финансовия ресурс.

„21 души сме в организацията, от тях 12 сме назначени по трудови правоотношения, като не всички са на пълен щат. Останалите – някои са активни доброволци, други по-рядко се включват. Но се оказва, че работата в Центъра за обществена подкрепа и в кризисния център, където са назначени колегите, е много натоварена, има много документация и бумажина и колегите нямат време да се занимават с допълнителни неща. На практика се оказва, че аз и Р. сме двете, които, ако трябва да се пишат проекти, пишем проекти. Ако трябва да се прави нещо допълнително, няма кой да го направи – пак сме ние двете. И това е много натоварващо! Като в същото време освен това трябва да координираме дейността в кризисния център!“

(P12, областен център)

„Освен държавно делегираните дейности, кандигатстваме към различни донори, обикновено в страната, защото на нас ни липсва ресурс за кандигатстване към външни донори. Нямаме човек, екип, който да разработва проекти. Затова се възползваме от български проекти. Последният, който разработихме, беше тригодишен и беше финансиран от Фонд „Активни граждани“.“

(P5, столица)

„Да, кандигатстваме към международни фондове. Там предпочитаме да сме партньори, защото нямаме капацитет. Не можем да отделим месец да пишем проект на английски, има матрици, процедурата е много по-сложна. По-скоро се включваме като партньори. Но примерно с последните два големи проекта започвам да губя интерес, защото примерно проектът е 780 000 евро – водещата организация го спечелва, но тя има още 13 партньора, ние сме един от тях и за две години получаваме 20 000 евро. Това е бумажина, ангажименти, много отговорно е. Но реално ние получаваме малка част и аз пак не мога да си осигуря финансиране [...] Трудно е!“

(P14, областен център)

Проблем при кандигатстването за европейско финансиране се оказва и **изискуемостта съфинансиране**. В търсене на варианти за подсигуриването му гражданският сектор в един от областните центрове се обединява, настоявайки общината да сформира фонд, който да бъде използван с такава цел. Изглежда обаче, че фондът на този етап не функционира по заложеното предназначение въпреки натиска от страна на организациите:

„Минавали сме през период, в който няхаме никакво финансиране. Това беше през първите шест години, когато връзваш един месец оттук, шест месеца оттам, после пак... Имали сме периоди без финансиране, но не сме спирали да работим. Веднъж участвахме с други НПО-та в създаването на обществен съвет по социални въпроси за закрила на детето, който съдейства за създаването на финансов фонд в

общината, който да подкрепя НПО-та при кандидатстване по проекти чрез съфинансиране. Става въпрос за онзи дял, който се изисква като собствен принос от организацията. Но ние нямахме стопанска дейност и приходи и нямаше как да имаме средства освен от дарителство например. Фондът и досега съществува. Даже вчера бяхме на среща по повод на този фонд, който от 100 000 лв. в момента е намален на 30 000 лв. Също така е разширен да може да се ползва от кметовете на по-малки населени места, от читалищата също и така почти не функционира по предназначението, което имаше. Срегнахме се в общината, за да се събуди фондът и да се променят критериите.”

(P19, областен център)

Спечелването на проекти от своя страна изправя организациите пред друго предизвикателство – извънредно натоварване с административна и координаторска дейност. Тя се насладва като допълнителен ангажимент, особено при недостатъчно укрепналите и развити организации, и води до свърхнатоварване и невъзможност да се изпълняват пълноценно другите дейности, заложили в проектите. **Откроява се силно критична нагласа сред интервюираните към тежката административна, която се стоварва върху тях като изискване от страна най-вече на публичните институции в България. Към момента обаче това недоволство не е довело до съвместна инициатива, която да постави проблемите за обсъждане на институционално ниво.**

„Административно сме затруднени.

Надяваме се да се облекчи административната работа. Защото за да се попълни цялата информация, в това се впускат целите екипи. Така не остава време да се обърне внимание на пострадалите лица и на другите неща. Изготвянето на документацията отнема две трети от времето. Това е безумно, трябва да се опрости.”

(P20, столица)

„Всичко, което е национално, е проблемно, така че ние избягваме както и доколкото можем всичко, що е национално. Обикновено, особено ако финансирането е през МТСП и по оперативните програми, то тогава администрирането на проектите е кошмар. Трябва да имам някой, който да работи 24 часа на ден, за да им попълва глупавите безумни системи, които не се интересуват от това до колко хора си стигнал и как си променил живота им, и как си спасил живота им. А се интересуват от запетайките и колко индикатора си покрил. Подобни безумия могат да правят само хората, които нямат никакъв опит и не са се сблъскали с реални проблеми и ситуации, с реални жертви. Така че, честно казано, ние фокусираме вниманието си върху външните донори. По-малко нерви и неприятности. Дори Европейската комисия е перфектна в това отношение. Хората ги интересува да си постигнал добър резултат. Там се гледа каква работа си свършил и колко добре си я свършил. Затова се фокусираме върху международно финансиране, когато е налично.”

(P13, областен център)

„Нашата организация не е в най-лоша-

та ситуация, защото ние сме с държавно делегирана дейност за работа с жертви на домашно насилие. Средствата, които получихме тази година, не са малко, може би за първа година имаме малко спокойствие. Но по държавно делегираната дейност се изисква изключително много административна дейност. Ние сме си платили цената с хиляди доклади, през три месеца безсмислени доклади пишем, което отново ни отклонява от дейността, която трябва да се развива. Ние отделяме безумно усилие и време за попълване на тази безумна документация.”

(Р9, областен център)

Анализът на проведените интервюта с представители на организации, работещи в сферата на домашното насилие и насилието, основано на пола, разкрива структурната бюджетна несигурност, задавана от логиката на финансиране, която ги възпрепятства да предоставят социални услуги устойчиво и безплатно за всички граждани на територията на България. Участниците в изследването споделят за практиката да се поддържа желаното от тях ниво на качество изцяло от самите работещи в сектора, които се претоварват. Те често не могат да си позволят необходимия брой служители, които да получават достойно заплащане. Затова членовете на екипите извършват няколко

дейности едновременно, като особена тежест представляват участието в конкурсни процедури, администрирането и координирането на проекти. Те прибавят до услуги на трети лица чрез граждански договори, ако актуалното състояние на бюджетите позволява това; понякога, но рядко въвеждат платени услуги или директно закриват програми. В повечето случаи споделят, че се ангажират доброволно, защото спецификата на дейността им не предполага прекъсване на работата с жертвите и извършителите, което би било пагубно. За да се справят със ситуацията на „прегаряне“, интервюираните разказват, че практикуват супервизиране на организациите, а също така изразяват желание да отделят времеви ресурс за стратегическо планиране. Някои от тях настояват за формирането на култура, която да предполага отделяне на повече време за грижи за себе си. Трябва да се подчертае обаче, че за интервюираните публичните институции, и в частност държавата, са важен фактор, който би могъл да гарантира чрез финансовия си ангажимент качеството, устойчивостта и равния достъп до социални услуги. Макар че по времето, когато беше проведено теренното изследване, прокламираните от МС средства не бяха задвижени, все пак предстои да се проследи как измененията в ЗЗДН ще се отразят на сектора.

02

КАЧЕСТВЕНО ИЗСЛЕДВАНЕ

2.2.

ПОЛИТИЧЕСКИ БИТКИ НА ТЕРЕНА
НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ
СЛЕД ОТХВЪРЛЯНЕТО
НА ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЯ.
СТРАТЕГИИ ЗА ПОСТИГАНЕ
НА СОЦИАЛНА ПРОМЯНА

През 2018 г., както беше споменато в първата част на доклада, Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие, или т.нар. Истанбулска конвенция (ИК), беше отхвърлена в България като противоконституционна след надигнала се безпрецедентна консервативна вълна, установила трайно присъствие и сред част от политическите представители* на антиджендър дискурса**. **За интервюираните атаките са били напълно неочаквани и загубата на битката се преживява като травма. Много от тях са били подложени на тормоз чрез писма и онлайн заплахи, станали са обект на реч на омразата. Сред пострадалите от насилие, основано на пола, се установява страх да търсят подкрепа от организациите, а работата с институциите се влошава.**

При някои се е наложило дори да променят наименованието си, премахвайки думата „джендър“. Присъствието му в името на организациите се оказва проблем, тъй като противниците на ратификацията възразяваха срещу понятието „джендър“ (gender) в смисъла на „социален пол“ според превода в ИК, където е заложено разбирането, че полът е социален конструкт, а не биологична даденост (sex)***. Дебатът се разгърна тъкмо около него, тъй като бе привидян опит за легализиране на „трети пол“, а оттук и за овластяване на представителите на ЛГБТИ+ общността. С това беше поставен знак на равенство между „джендър“ и „трети пол“, което най-общо започна да се употребява като взаимозаменяемо с „гей“.

* В полето на политиката дебатът в България срещу ИК в началото на 2018 г. беше инициран от:

— Крайнодясната политическа партия „Обединени патриоти“ (ОП) — бивша националистическа коалиция в България. През април 2017 г. ОП подписват коалиционно споразумение за управление на България с ГЕРБ. Следователно по време на дебата ОП са част от управляващата коалиция. Евангелските религиозни организации намериха лоби тъкмо чрез тях. Преди дебата за Конвенцията тези организации нямаха публична позиция и не бяха видими.

— Друг ключов играч е Българската социалистическа партия (БСП), представлявана от бившата ѝ председателка Корнелия Нинова.

— Публичност беше дадена и на Българската православна църква. Тук следва да се отбележи, че до 2018 г. Църквата традиционно не се е намесвала в политически въпроси. Нейното участие беше извънредно и нетипично.

— Дебатът около ИК даде трибуна и на много консервативни журналисти и интелектуалци.

** За повече информация относно битката срещу ИК вж. Smilova, R. (2020) *The Ideological Turn in Bulgarian Constitutional Discourse. The Rise Against 'Genders'*. In: András Sajó, A. and Uitz, R. (eds), *Critical Essays on Human Rights Criticism*. Eleven Publishing International, pp. 177–197; Darakchi, S. (2019) *The Western Feminists Want to Make Us Gay: Nationalism, Heteronormativity, and Violence Against Women in Bulgaria in Times of "Antigender Campaigns"*. *Sexuality & Culture* 23(2), pp. 1208–1229; Gueorguieva, V. (2020) *The Legacy of Authoritarian Ideologies in Recent Conservative Mobilizations against Women's Rights in Bulgaria*. In: Cinzia Leone (eds.) *Gender Remembrance: Donne, totalitarismi e la nascita dell'idea di Europa / Women, totalitarianism and the birth of the idea of Europe*. Wroclaw: Società Dante Alighieri, pp. 273–291.

*** За повече информация относно дебатите около понятието „джендър“ вж. Slavova, E. (2019) *Translating gender, transgressing reason, and the misappropriation of Judith Butler in Bulgarian public discourse*. In: *Traditions and Transitions* 1, pp. 223–242. Sofia University Press.

Във всекидневните употреби понятие-то придоби пейоративен хомофобски смисъл*.

„През 2018-а, след цялата ситуация, про-вокирана от дебатите около ИК, решихме, че няма да сменяме името на органи-зацията, защото, ако някой трябва да се променя, не сме ние, а хората. В крайна сметка, след три-четири години безуспешни опити да се работи адекватно, се събрахме с колегите и решихме, че не можем да продължаваме така да се губи времето. През тези години вече не можехме да влизаме в училищата и да вършим каквато и да е превантивна работа, нито пък можехме да работим с младежи, защото навсякъде ни питаха какъв е тоя „джендър“. И през 2021-ва променихме името на организацията. Така че сега наименованието ни ясно казва какво правим, и вече не сме „джендъри“. Иначе, по време на самата кампания през 2018-а получавахме непрекъснато телефонни обаждания, заплахи, на няколко пъти ни счупиха вратите на офиса, нахлуваха в сградата, разбиваха табелки, пощенски кутии, получавахме написани грозни гнусни имейли, съобщения във фейсбук страницата ни, грозни коментари в интернет страницата ни.

Отвратителна ситуация ни се случи! Това вече е минало, забравено, но не беше приятно. Тогава имахме млади самотни майки, които се притесняваха да дойдат при нас. До такава степен беше зле положението.”

(P18, областен център)

„Появиха се партии като „Възраждане“, ВМРО и организации, които бяха срещу ИК. Те започнаха открити атаки срещу нас. И последва целият този период след 2018 г., в който нищо не се направи срещу домашното насилие и който даде сериозно отражение върху усложняването на случаите, тъй като нашата организация работи пряко с пострадали от насилие. При нас са кризисни центрове, центрове за обществена подкрепа, всичко, което правим – консултации на жените, – всичко ставаше по-зле, защото в институциите нямаше нито стратегии, нито политика, нито желание за промяна.”

(P1, столица)

Прекъснати са също така програмите за превенция чрез образователни интервенции, тъй като е ограничен достъпът до училища, често и под натиск от страна на родители.

* Противниците привидяха, че чрез Конвенцията международната политическа общност цели да прокара тайно легализация на гей бракове в България, прикривайки това си намерение през иначе „приемливия“ проблем за насилие над жени и деца. Оттук се твърдеше, че Истанбулската конвенция е противоконституционна, тъй като в Конституцията пише, че „бракът е доброволен съюз между мъж и жена“. Тъкмо с тези аргументи документът беше изпратен за разглеждане в Конституционния съд, а отхвърлянето му от него доведе до стабилизиране на бинарните разбирания за пола. Струва си да си припомним становището на Съда: „Конституцията и цялото българско законодателство е изградено върху разбирането за бинарното съществуване на човешкия вид. В действителност в Конституцията недвусмислено се възприема социалното измерение на пола във взаимодействие с биологично детерминираното – чл. 47, ал. 2 от основния закон. В посочената конституционна разпоредба биологичният пол „жена“ се свързва със социалната роля – „майка“, с „раждане“, с „акушерска помощ“. Накратко, понятието „пол“ се използва от конституционния законодател като единство от биологично детерминираното и социално конструираното. Социалното измерение в Конституцията не създава социален пол, независим от биологичния, както е предвидено в Конвенцията“. Цитатът е от Решение №13 от 27 юли 2018 г. на Конституционния съд. Достъпно на: <http://www.constcourt.bg/bg/Acts/GetHtml-Content/f278a156-9d25-412d-a064-6ffd6f997310> [Посетена 01.17.2025]

Изключение правят организациите, поддържащи дълггодишни партньорства с конкретни образователни институции, където има изградено доверие. Как се стига до тази ситуация? ИК предвижда превенция срещу насилието, основано на пола, чрез образователни програми, чийто таргет са младите хора в училище. Целта е да се противодейства срещу обществено наложените стереотипи във възприятието за пол, които възпроизвеждат насилие и полови неравенства. Противниците привличат в образователните интервенции заплахата, тъй като „децата на България“ ще бъдат „облъчвани“ с т.нар. джендър идеология, правейки ги „гей“ и „учейки ги да си сменят пола“. Така се стабилизира фигурата на детето като обект на морална паника*.

„Точно в периода, в който се заговори какво е джендър и как разни такива като нас ходят по училища и детски градини и сменят пола на децата, ние реализирахме дълггодишен европейски проект за въвеждане на джендър образование в детски градини. И тогава се наложи да се правят гимнастики, за да не ни изгонят от институциите, даже бих казала, за да не ни линчуват в центъра на града като такива, които развращават децата. Това беше ужасно. Единственото, което в този проект спаси организацията, беше фактът, че тя вече съществуваше дълги години и всички вече ни познаваха и знаеха, че това, което ние правим с децата, е превенция на насилието, а не смяна на сексуалността и пола.“

(Р9, областен център)

„И знаеш, че една от нашите обучителни програми беше атакувана. В момента превантивната ни работа с училищата след отхвърлянето на ИК е минимизирана, ако не направо спряла. Това е страшно, защото основната превантивна дейност, която извършвахме, в момента я премодифицираме – работим с младежи извън училище, на терен в ромска общност, с международен младежки център, където правим обучителни младежки групи, където кандидатстват младежи, за да се включат в програмата. Но този масов достъп, който имахме преди време до училищата и до детските градини, вече го няма. Включително по партньорски проект с община Е. имахме творчески ателиета, които правихме в детски градини. В него ние бяхме партньори с едно училище по съвсем друга тема, която не е свързана с насилие, но тема, по която нашите психолози имат експертиза да водят обучения. Имаше родители, които правеха подписки и се оплакваша на РУО, че не искат фондацията ни да работи с техни деца заради страховете, че ще им сменим пола, ще ги направим гейове, лесбийки, ще ги изпратим в Норвегия. Години след всичко това все още има хора, които искрено вярват в това, което ме ужасява.“

(Р3, областен център)

Опитът, придобит от дебатите около ИК обаче, води до преосмисляне на стратегиите. Разсъждавайки върху причините, довели до загуба на битката от страна на организациите, те преосмис-

* Дългосрочно дебатът дава своето отражение и на терена на ЛГБТИ+ каузата, тъй като през 2024 г. бяха обнародвани законодателни изменения, с които се забраняват пропагандата и популяризирането на „нетрадиционна сексуална ориентация“ и „определяне на полова идентичност, различна от биологичната“ в училищата.

лят своите визии за дейностите си и за начина, по който мислят, че биха били по-ефективни. Може да се открият следните линии, по които ще се задълбочим в анализа:

- **желание за развитие на комуникационна стратегия;**
- **общностно организиране;**
- **устойчиво функциониращо обединение от организации;**
- **застъпничество за законодателни промени.**

За организациите **липсата на изградена комуникационна стратегия** се оказва нужна вследствие на утвърдилото се убеждение, че срещу тях стои много добре организирана пропагандна машина, която произвежда фалшиви новини най-вече в социалните мрежи и влияе върху обществените нагласи. Затова отчасти и поради тази визия за функционирането на публичната комуникация като пропагандна те настояват за по-добро овладяване на социалните мрежи и по-устойчиво присъствие в тях. От отговорите в анкетното проучване на настоящото изследване също стана ясно, че за организациите употребата на социалните мрежи е едно от предпочитаните средства за постигане на социална промяна. Въз основа на интервюта може да се допълни, че това се дължи и на разбирането, че публичната комуникация придобива властова ефективност поради устойчиво присъствие и добро овладяване на социалните мрежи. Интервюираните твърдят, че популяризирането на работата им, както и въздействието върху общественото мнение може да се постигнат и чрез маркетингови и ПР похвати. Някои настояват и за дългосрочна работа с медии и журналисти.

От друга страна, липсата на усилия за изграждане на комуникационна стратегия е следствие **от недостатъчен капацитет**. Организациите едва успяват да поддържат предоставянето на социални услуги, върху които са приоритетно фокусирани, както и да ги управляват финансово и административно, а впускането в политически битки на терена на публичността действително се оказва последна грижа. Следователно финансовите условия, при които работят, не са позволявали отделяне на ресурс за изграждане на комуникационни стратегии, както и за ангажиране на екипа с такъв тип допълнителна дейност. Интервюираните настояват, че е нужно поне един член от екипа да се ангажира с комуникации.

„Превенция, борене на негативни нагласи, конспиративни теории, пропаганда – признавам, че не сме силни в тези дейности. Нямаме ПР по различни проекти, нямаме толкова пари затова. Ползваме един, втори, трети ПР, но нямаме системен подход от човек, който да е фокусиран в тази дейност. И общо взето, един, двама, трима човека в малките часове на деня, когато имаме време, постваме каквото можем, но това не е достатъчно. [...] За мен лично това беше един период на отрезвяване. Защото на всички, които ми казваха, че има хибридна война, Русия воюва срещу Европа, просто съм им се подсмивала и съм приемала тези твърдения като конспиративни. Те твърдяха колко са важни социалните мрежи и как ние трябва да сме там. За мен това беше от събитията, които ме разтърсиха и ми помогнаха да си дам сметка, че това наистина е една война и ние не сме подготвени за нея, и сме шепа хора.”

(P14, областен център)

„Имахме една много неприятна ситуация, която никога не искаме да си спомняме, около отхвърлянето на ИК. Тогава неправителственият сектор, женските организации като нас не бяха много адекватни в комуникацията си, с която да противодействат на всички фалшиви новини и помията, която се изсипа върху тях и по темата за равенството на половете. Това е, защото никой от нас няма ресурса да наеме професионалисти в комуникацията, в стратегиите, които да анализират ситуацията и да дадат адекватните отговори. И ние загубихме много, защото стояхме и мълчахме, и не реагирахме по подходящия начин.“

(Р9, областен център)

„От една страна, ще започна с позитивното. Скандалът с ИК даде тласък за реструктуриране на организацията, за да имаме наличен отделен човек, чиято основна цел е свързана с комуникации, с нашето позициониране онлайн и офлайн, защото осъзнахме, че ние не говорим достатъчно или говорим твърде малко и хората не знаят какво правим. Сега ние имаме доста позитиви от това като организация, макар че е трудно, защото разбрах каква лудост е сам да се справиш с такъв тип дейност, която обаче се разгръща. И се надявам дори в препоръките на този доклад да се подчертае, че е важно да има ресурси, които организацията да вложи в дигитален маркетинг, в обучения за дигитална сигурност, в комуникации. Да се влагат ресурси в такъв тип организационно развитие, защото това струва пари. Колкото и пъти да съм говорила с колеги от други организации, те казват: „Ние нямаме ресурса, който вие имате“. Ние не че го имаме, не че аз получавам отделно възнаграждение за това, че водя комуникациите, а става

въпрос за реструктуриране на дейностите ни. Просто така сме се организирали, че да не върша неща директно с клиенти, а да върша основно тази задача, защото тя е ключова за справянето с кризата, която върхлетя целия ни сектор след отказа на България да ратифицира ИК. [...] Но основната ми задача е друга – моя работа е да ходя по телевизията и да говоря, да съм на работни срещи, да мисля по комуникационната ни стратегия, да се обучавам в тази област, за да може хората да знаят за нас. Това беше ключово за нашата организация от 2018-а насам.“

(Р3, областен център)

Друг подход, който се наблюдава от гледна точка на възможностите за мобилизиране на обществена подкрепа за каузата, е настояването върху нуждата от **общностно организиране. Целта е да се гради отдолу група от пострадали от насилие, основано на пола, които да получават групова грижа и същевременно да се ангажират с популяризирането на проблема и неговите специфики.**

„Ние съществуваме от 2019-а. Преди каквото е било, е било. Ние това положение сме го заварили. Създавайки се като организация, вече ги имаше тези динамики, свързани със силната медийна атака, с фалшиви новини, което донякъде добре че се случи, защото самите организации осъзнаха колко много имат да работят на ниво обществени нагласи. Защото ние имаме бенефициери и те са ни много важни, но ако не работиш на нивото на обществените нагласи, ти не можеш да правиш превенция. Защото, ако обществото има изкривено възприятие за това какво е насилие, има висока толе-

рантност, точно предизвикана от опоненти в тази сфера, оттам нататък на която и да е жена ѝ е трудно да намери подкрепа. [...] И това е една от посоките на действие. Имаме жени, оцелели след домашно насилие, излезли вече от тези връзки. При нас са в процес на създаване на новия си живот. Но именно на тема обществени нагласи влагаме огромни усилия как да ги променим – нагласите към оцелялата жена, която е преживяла тази връзка. Сега сме на турне в цялата страна, за да говорят за себе си.”
(P2, столица)

„Това са изводите, които аз си направих и разбрах едно нещо оттогава насам – това са повече от четири, пет, шест години, – а именно че ние имаме едно голямо изкривяване. Сега се опитваме да събираме съмишленици по различни начини – през случаи, през каузи – и да отделяме повече време да правим общностни събития и срещи с хора. Често го казвам на колегите, но те още не ми вярват и не го разбират. Ние сме много добри в индивидуалната работа – да дойде жената, да правят терапия. Някои от колегите ми са виртуози в това отношение. Те са завършили семейна терапия към различни институции, под супервизия работят и са наистина много добри, но само толкова. Опитите ни да променяме лични животи стигат дотам. [...] Аз непрекъснато им говоря в посока на това, че да работиш на индивидуално ниво, колкото и добър да си с едни хора, не е достатъчно. Трябва да правим групови програми, това е второто ниво. Имахме много добър опит според мен с група за жени – жертви на домашно насилие, която беше много трудно да се сформира, но беше много успешен проект. Искам да възстановим

този формат.”

(P14, областен център)

От опита, придобит от водените битки около ИК, **се установява и нужда-та от постоянно действащо обединение от граждански организации, което да се ангажира със застъпничество, тъй като и за този тип дейност организациите сами по себе си нямат ресурс.** На терена на домашното насилие от години съществува сдружение „Алианс за защита от насилие, основано на пола”, в което членуват част от организациите, ангажирани с проблема. През 2018 г. екипът от сп. „Момичетата от града”, а заедно с тях и БФЖ, Фондация „Асоциация Анимус”, Фондация „П.У.Л.С.” организират кампанията „Не си сама – заедно срещу насилието”, съдържаща пет искания към българската държава във връзка с липсата на воля за борба с домашното насилие. Освен сред НПО сектора кампанията намира подкрепа и сред няколко независими женски и лайфстайл медии, като „Майко Мила”, „Мама Нинджа”, сп. „Грация”, „Площад Славейков” и др.

С течение на времето от кампанията се развива фейсбук групата „Не си сама – заедно срещу насилието”, която се превръща в платформа на общностна подкрепа и комуникационна платформа на жертвите на домашно насилие. От групата се сформира и клуб „Не си сама”, спечелил наградата „Човек на годината” на Българския хелзинкски комитет през 2018 г.

Малко по-късно от опита, придобит от координиране на обединение, от водене на застъпническа кампания и управление на онлайн общностна група, възниква убеждението, че трябва да се основе организация, която по-систематично да

работи в тези посоки. Така на терена се появява Фондация „Будителките“ с подкрепата на БФЖ, които ще иницират възникването на коалиция „Заедно срещу насилието“ (обединение от 37 граждански организации), изиграла съществена роля по време на процеса по застъпване за изменения в ЗЗДН. В тази дейност всички организации се впускат усилено с наличните си ресурси – организиране на конференции и срещи из страната, създаване и поддържане на контакти с политически представители, от които се търси подкрепа на институционално ниво. В интервюта се споменават различните опити да се установи партньорство с всички политически партии, но най-вече се откроява подкрепата на представителките от коалицията „Продължаваме промяната“ – „Демократична България“ Надежда Йорданова (министър на правосъдието в правителството на България от декември 2021 г. до август 2022 г.), Калина Константинова и Лена Бориславова*, които са в интензивна комуникация с гражданските организации. Организацията подготвят експертно политически за воденето на битка в рамките на Народното събрание. Колективно се изготвят становища, но също така усилено е съдържанието да достига до медиите с цел мобилизиране на обществена подкрепа. Неформалният колектив „Феминистки мобилизации“, ангажиран с организирането на шествията по повод 8 март и 25 ноември, също се старее да даде публичност на каузата за домашното насилие. Паралелно се провеждат работни групи, в които усилията на експертите по изменения в ЗЗДН продължават.

пертите по изменения в ЗЗДН продължават.

„... малко след това НПО-тата усетиха този негативен резултат и в същото време продължаваха да работят. Но това ги накара да се обединят. Това беше положителният резултат – обединението на усилията между не само женски организации, но организации, които работят за човешки права, демократични организации. В обединението се включиха и организации, които предоставят социални услуги, без да са специалисти в специфични области, свързани с правата на човека или жените. Така че най-общо казано, усети се този силен негативен ефект от отхвърлянето на ИК. От друга страна обаче, като попаднеш на дъното, това те кара да се мобилизираш и да се качиш на първия етаж. Този процес, разбира се, вървеше на много ниво. Той не се случваше само в България, но той създаде условия за мобилизация вътре на национално ниво и на международно ниво. Създадох се обединения между организации от различни държави, които също бяха отхвърлили ИК, но и между други такива, които не я бяха отхвърлили, но които осъзнаваха, че негативните силни десни влияния се отразяват зле върху правата на жените.“

(Р5, столица)

„Не просто го проследих, аз бях част от това. Това, което „Будителките“ е, е естествено продължение на нещо, което започна още с „Не си сама“ – инициативата, която преди вече не помня

* Повече информация за публичните сексистки атаки срещу народната представителка от ПП „Продължаваме промяната“ Лена Бориславова вж. в Петков, В. (2023) Отвъд популизма: казусът „Песен за Лена“. Семинар БГ. Достъпно на: <https://www.seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy26/860-otvad-populizmat-kazusat-pesen-za-lena.html> [Посетена 01.18.2025]

колко години стартира Фондация „П.У.Л.С.“. „Не си сама“ като инициатива на „Момичетата от града“, „Анимус“ и др. [...] Но впоследствие „Не си сама“ се разгърна като инициатива на „Момичетата от града“ и се създаде една много голяма фейсбук група. В един момент Е. заедно с няколко жени решиха това нещо да се формализира, защото има нужда и да се превърне в организация. „Будителките“ заеха основно една лобистка комуникационна ниша, защото има нужда. Разказах как сме направили тази структурна промяна в организацията ни след ИК, където аз поемам комуникационните дейности. Но колкото и да е структурна промяната, аз съм един човек – не мога да съм навсякъде и съм една. И е много важно да има организации като „Будителките“, хора като Благородна Макева, ние като организации взаимно да се подкрепяме, да даваме общи послания и да сме координирани в това. Така че инициативата на „Будителките“ с обединяването на гражданските организации, работещи по темата, беше ключово. Някои колеги от други организации споделяха, че не намират смисъл от поредната коалиция и т.н. Истината е, че ние имаме нужда от работеща коалиция, която да обединява организациите на национално ниво по темата насилие.”

(РЗ, областен център)

„Защото пак казвам: досега по-скоро беше мобилизация. Пиша по нощите някакви неща, по 100 пъти им казвам и в коалицията: „Хора, няма никакво значение ние какво становище ще имаме, ако не стигне до медиите“. Не можеш да лобираш, ако не използваш натиска на общественото мнение. И това е нашата задача. Те всички имат експерти – и „Анимус“, и „П.У.Л.С.“, и „Деметра“, и

всичките имат хора, които разбират от административните тънкости. Моята работа и тази на коалицията е да даде, от една страна, експертно становище, от друга страна, да направим така, че всички тези мнения да бъдат оформени като лесноразбираеми послания, които да се подхванат от медиите.”

(Р6, столица)

За устойчивото поддържане на обединение от организации, работещи върху проблема за домашното насилие и насилието, основано на пола, също обаче се изискват ресурси.

Събеседниците подчертават нуждата от изграждане на капацитет в тази посока – наличен координатор, който да поема целодневно работата по мрежата, както и работа по устав.

„Но за да работи обединението, ни е необходим секретариат. Само с доброто ни желание не става. Има нужда от ресурси и хора, които да координират. Както например Национална мрежа за децата имат секретариат и това кара НМД да се движи и те да са фактор в правенето на политики за деца. Под „секретариат“ имам предвид самата организация да има структура. Самата мрежа като такава да има ръководител, координатор, административен сътрудник, човек, който следи новините, който прозвънява членовете и да се организират съвместни срещи. [...] Това, което направиха „Будителките“ миналата година, беше хубаво. Виждам, че Е. от време на време полага усилие и това е хубаво. Пускат общо становище, пускат като капки работещи послания. Защото и Алиансът от време на време пуска писма, ама те, като пуснат пет страни-

ци прессъобщение, нито една медия няма да го публикува. Тук не е въпрос някой да седне, напише, преведе, копира, а да помисли какво биха публикували медиите.”

(РЗ, областен център)

„Бих искала в един идеален свят – би трябвало тази коалиция да се регламентира, да има свой живот, да се плаща на човек, който движи нещата, да имаме място, където да можем да обсъждаме проблемите на целия сектор и да защитаваме интересите си и най-вече доброто си име. Защото ние бързо губим обществени позиции, гразним много хора, нещата не са много розови за в бъдеще. Не вярвам, че ще почнат да ни бият по улиците, и офис нямаме, няма какво да ни разбият. Но големият проблем е, че минаха златните години за този сектор, на които аз не съм била свидетел, когато европейските институции тук са разчитали на гражданските организации да направят този преход и са се давали достатъчно пари – в предприсъединителния период, – и сме били пророци в собствената си страна. Сега това мина. Доста процедури, сложно се кандидатства, достъпът до средства е по-труден, имало е по-лесни моменти. Но и като цяло големият проблем е, че много хора смятат, че ние сме проводници на западни влияния, че сме крайно либерални. Тръмп, особено ако спечели в САЩ, ще има силна реваншистка дясна вълна, което неминуемо ще рефлектира и у нас.”

(Р6, столица)

Цитатите илюстрират активното ангажиране на женските организации със застъпническата кампания около промените в ЗЗДН в отговор на отхвърлянето на ИК. В интервютата можем да проследим обаче как усложнената политическа

ситуация след отхвърлянето на ИК, последвана от протести срещу Националната стратегия за детето 2019–2030 и Закона за социалните услуги, дава поле на възможното политическо действие, в което представителките на организациите тактически се позиционират между обществената мобилизация и политическите представители, съобразяващи се с тях. Процесът бива усложнен от няколко фактора: споменатата вече политическа криза, която е белязана от множество парламентарни избори и възпрепятства дейността на работните групи и обезсмисля създаването на контакти с конкретни лица, за които няма сигурност, че ще бъдат на властови позиции след поредните парламентарни избори; липсата на експертност сред институциите и политическите представители, което налага инициране на разяснителни допълнителни дейности всеки път наново; и не на последно място – продължаващите атаки от представители на консервативни организации и партии, които са негативно настроени към правата на жените и въобще към неправителствените организации. Подозрението, че организациите, работещи на терена на домашното насилие и насилието, основано на пола, защитават и ЛГБТИ+ каузата, се използва като основание за критика срещу тях и непрекъснато съпровожда обсъжданията около измененията на ЗЗДН. Въпреки това усилията се увенчават с успех и законът е обнародван през 2023 г.

Малко по-късно, в средата на лятото, избухва т.нар. скандал „Дебора“, при който широка популярност придобива случая на 18-годишно момиче от Стара

Загора, подложено на безпрецедентно насилие чрез обезобразяване с макетен нож и подстригване на коса. Последвали са 400 шева. Случаят провокира масова обществена мобилизация в защита на Дебора в цялата страна. В акциите се включиха не само близките на момичето и представители на неправителствения сектор, но и множество граждани. Това от своя страна доведе до мобилизиране вътре в Народното събрание и задвижи приемането на извънредни промени в ЗЗДН, които предоставят защита за хора, преживели насилие в условия на интимна връзка. Интервюираните определят „интимната връзка“ като червена линия при обсъжданията около измененията на ЗЗДН, с която никой не е искал да се ангажира, тъй като през нея е било привидяно, че ще бъде предоставена защита на ЛГБТИ + общността, а тъкмо това част от политическите представители смятат за недопустимо. В този смисъл случаят „Дебора“ действително дава възможност през акумулираната обществена енергия да се даде тласък за обсъждане отново на проблем, който е бил отхвърлен. По искане, идващо от БСП обаче, на финала в закона е включено това, че интимната връзка може да е само между „физически лица от мъжки и женски пол“, т.е. тя не обхваща еднополови партньори.

„Тогава основният проблем беше с интимната връзка, която не искаха да приемат преди случая с Дебора. Най-големият страх на тогавашното правителство беше, че ако се приеме интимната връзка, това ще позволи на ЛГБТ общността да има достъп до защита. Което само по себе си е страшно! Идеята е, че това ще регламентира еднополовите отношения, което според тях е лошо. Наша колежка се е опитала по всякакъв начин да даде примери с партньори, които живеят на семейни начала, с пълнолетни, които имат самостоятелни жилища. Такива примери са ударили на камък. И още няколко предложения е имала, които в този момент не са били политически удобни и не са били приети. Големият проблем е, че политиките много се страхуват да заемат категорична позиция по темата за домашното насилие и за насилието над жени, по която няма обществен консенсус. И затова ескалацията, която се случи покрай случая на Дебора, която мен много ме изненадва и зарадва, имаше много важна роля.“

(РЗ, областен център)

Не на последно място, трябва да отбележим, че Директивата за борба с насилието срещу жени и домашното насилие влиза в сила в целия Европейски съюз на 13 юни 2024 г. и след три години всички страни от ЕС трябва да адаптират своите закони, бюджети и ресурси към разпоредбите на Директивата. Вероятно това е битка, която тепърва предстои.

СПИСЪК НА ФИГУРИ

Фигура 1

Организацията е регистрирана като:

Фигура 2

Основният екип на организацията е базиран в:

Фигура 3

Приоритетно организацията работи на ниво:

Фигура 4

Какво е разпределението по пол в екипа на Вашата организация?

Фигура 5

Какво е разпределението по пол на заемащите ръководни позиции (вкл. УС или настоятелството)?

Фигура 6

Кои са водещите професионални области на екипа?

Фигура 7

Основни области на дейност

Фигура 8

Кои са трудностите от социално-политически характер, с които сте се сблъскали в работата си?

Фигура 9

Целеви групи

Фигура 10

По какъв начин основно работите с Вашите целеви групи?

Фигура 11

Подходи за социална промяна

Фигура 12

Използваме следните подходи, свързани с обучения

Фигура 13

Изграждане и укрепване на общност

Фигура 14

Подходи за провеждане на кампании

Фигура 15

Застъпничество и лобиране

Фигура 16

Използваме следните подходи, свързани с предоставяне на услуги

Фигура 17

Изследвания и създаване на знание

Фигура 18

Създаване на пространство

Фигура 19

Набиране на средства

Фигура 20

Кои от изброените дейности са признаци за успех?

Фигура 21

Годишен бюджет на организацията в левове

Фигура 22

Кои донори и канали са основните източници на финансиране?

Фигура 23

Кои са основните трудности, с които се е сблъскала досега Вашата организация от гледна точка на възможности за финансиране?

Фигура 24

Кои са основните трудности за Вас при кандидатстване за финансиране?

Фигура 25

По-голямата част от екипа на Вашата организация работи:

Фигура 26

От колко човека се състои екипът на Вашата организация?

Фигура 27

Кои са основните трудности при реализиране на дейностите по проекти?

Фигура 28

Липсват Ви средства за:

Фигура 29

Кои са затрудненията, с които се е сблъскала Вашата организация в екипа?

Фигура 30

От какво имате нужда, за да подобрите вътрешния капацитет на Вашата организация?

ЗА БЪЛГАРСКИ ФОНД ЗА ЖЕНИТЕ

Български фонд за жените (БФЖ) подкрепя феминистки организации, колективи и активисти, които оспорват патриархалното статукво и работят за системна промяна за жените, момичетата и всички маргинализирани общности.

Мисията на БФЖ е да подкрепя движението за равнопоставеност на половете в България чрез развитие на филантропията за социална промяна.

Визията на БФЖ е всички жени и момичета да живеят в справедлив и равнопоставен свят, в който изборите им са зачетени, а гласовете им – чути.

д-р Леа Вайсова
ръководител на
проекта, автор

Доротея Стефанова
специалист
обработка на данни

Павлина Върбанова
редактор
и коректор

**д-р Мира Добрева,
Гергана Куцева**
консултация,
научна редакция

Анна Данкова
технически
сътрудник

Камелия Величкова
дизайн

Николета Даскалова
интервюиращ

Рая Раева
координатор

**Български фонд
за жените**
издател

ул. „Солунска“ 25
София 1000, България
www.bgfundforwomen.org
София, 2025
ISBN 978-619-7435-14-6

БЪЛГАРСКИ
ФОНД ЗА
ЖЕНИТЕ